

Sadržaj:

O organizaciji	2
Uvod.....	4
Utvrđivanje odgovornosti za genocid u Srebrenici.....	6
Suđenja za ratne zločine	6
Suđenja pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju	6
Utvrđivanje odgovornosti za zločine u Srebrenici pred sudovima drugih država	9
Utvrđivanje odgovornosti za zločine počinjene u Srebrenici pred sudom BiH	10
Predmeti u toku pred Sudom BiH	14
Vansudsko utvrđivanje činjenica o genocidu u Srebrenici	16
Izazovi procesa suočavanja sa prošlošću u Bosni i Hercegovini	22
Pravda iz percepcije žrtava genocida u Srebrenici	25
Zaključak	35
Izvori i literatura	39

O organizaciji

Procesuiranje ratnih zločina, izazovi sa kojima se suočavaju, problemi i dostignuća procesa utvrđivanja odgovornosti u Bosni i Hercegovini je od završetka oružanih sukoba predmet mnogobrojnih temeljnih analiza međunarodnih organizacija i eksperata za pitanja suđenja za ratne zločine i različite aspekte post-konfliktne pravde. Kritike upućivane na rad pravosuđa u oblasti procesuiranja odgovornih za ratne zločine i druga teška kršenja međunarodnog prava u BiH nisu retke ni malobrojne, ali ono što nije dovoljno istraženo su odnos i stavovi prema dostignućima i dometima ovog procesa od strane jedne od najvažnijih grupa unutar ovog procesa, preživelih zločina i porodica žrtava.

Cilj istraživanja koje je podržala Fondacija Konrad Adenauer (KAS) u okviru svog Programa vladavine prava za jugoistočnu Evropu i koje je sproveo Udruženje Pravnika iz Sarajeva imalo je za cilj da uz pomoć percepcije preživelih i članova porodica žrtava iz Srebrenice osvetli probleme, prepreke i dostignuća procesa uspostavljanja krivične pravde pred domaćim pravosuđem za genocid u Srebrenici. Na osnovu dubinskih intervjua koji su rađeni sa članovima porodica žrtava i preživelim, pokušali su se pronaći odgovori na pitanja do koje mere su oni zadovoljni dosadašnjim postignućima procesuiranja - između ostalog - da li je rad pravosuđa ispunio njihova očekivanja, da su odgovorni za zločine adekvatno kažnjeni i da li imaju osećaj zadovoljena pravde za zločine koje su preživeli.

Program Vladavine prava za jugoistočnu Evropu KAS sprovodi se kao regionalni program u koji je uključeno deset država jugoistočne Evrope - Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Kosovo, Hrvatska, Moldavija, Rumunija, Severna Makedonija i Srbija. Program je fokusiran na pružanje podrške održivosti i konsolidaciji demokratizacije i vladavine prava u ovim državama u okviru pet programskih celina: 1. ustavno pravo i jurisdikcija, 2. proceduralno pravo, 3. zaštita ljudskih i manjinskih prava, 4. promocija nezavisnog pravosuđa i 5. pravno prevladavanje prošlosti.

Predstavništvo Fondacije Konrad Adenauer u Bosni i Hercegovini otvoreno je u februaru 1997. godine i do kraja 2000. godine bilo je programski i organizaciono nadležno za delatnost Fondacije u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori. Od 2001. Predstavništvo Fondacije Konrad Adenauer u Bosni i Hercegovini nadležno je isključivo za projektne aktivnosti u BiH. U radu u BiH, KAS se fokusira na tri osnovna cilja i oblasti delovanja: funkcionalne političke stranke u

parlamentarnoj demokratiji, integracija Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju, i savladavanje prošlosti i pomirenje.

Još od 2006. godine Udruženje „Pravnik“ počinje da igra značajnu ulogu u civilnom društvu koje se bavi tranzicionom pravdom, vladavinom prava i ljudskim pravima. Međunarodna letnja škola u Sarajevu koju organizuje “Pravnik” u strateškom partnerstvu sa Fondacijom Konrad Adenauer, Programom vladavine prava za Jugoistočnu Evropu postala je jedna od najpoznatijih međunarodnih i regionalnih letnjih škola na temu tranzicione pravde i ljudskih prava. Pokrivitelji ISSS su Predsjedništvo Bosne i Hercegovine i gradonačelnik Sarajeva koji su prepoznali značaj napora Udruženja “Pravnik” da okupi mlade ljude zainteresovane za proces tranzicione pravde u BiH, ali i vladavine prava i ljudskih prava.

Marijana Toma je dugogodišnja saradnica Udruženja “Pravnik” i predavačica na ISSS od 2011. godine. Od 2002 uključena je u mnogobrojne inicijative u vezi tranzicione pravde na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Radila je na dokumentovanju ratnih zločina u Fondu za humanitarno pravo, kao konsultantkinja za IOM u oblasti reparacija za žrtve ratnih zločina i za UNDP u Srbiji na pitanjima obrazovanja i tranzicione pravde. Diplomirala je istoriju na Univerzitetu u Beogradu i magistrirala tranzicionu pravdu na Univerzitetu Kejptaun u Južnoj Africi.

Uvod

Nakon proglašenja nezavisnosti Slovenije i Hrvatske krajem juna 1991. godine započeo je raspad

Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, koji je rezultirao u nekoliko međunarodnih i unutrašnjih oružanih sukoba. Prve borbe su započele u Hrvatskoj (1991-1995) i Sloveniji (jun-jul 1991), a za njima su usledili oružani sukobi u Bosni i Hercegovini (BiH) (1992-1995), Kosovu (1998-1999.) i Makedoniji (februar–avgust 2001). U ratovima koji su vođeni na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. do 2001. godine, život je izgubilo više od 130.000 osoba¹, oko 4.5 miliona osoba je izbeglo ili se raselilo, dok porodice i dalje traže oko 10.000 nestalih.²

Međunarodni oružani sukob u Bosni i Hercegovini je najduži i najrazorniji rat u bivšoj Jugoslaviji. Trajao je od aprila 1992. do kraja 1995. godine, i u njemu je život izgubilo blizu 100.000 osoba.³ U sukob Bošnjaka, Hrvata i Srba u Bosni i Hercegovini su se intenzivno umešale Srbija i Hrvatska kroz pomaganje i podršku Srbima, odnosno Hrvatima u BiH. Rat u BiH okončan je Dejtonskim mirovnim sporazumom iz novembra 1995, kojim je takođe i definisano upravno i ustavno uređenje Bosne i Hercegovine i njena dva entiteta, Federacije BiH i Republike Srpske.

Masovni i sistematski zločini počinjeni su u ratu na teritoriji Bosne i Hercegovine u cilju sprovođenja etničkog čišćenja čitavih teritorija. Uključivali su masovna ubistva civila i ratnih zarobljenika, držanje desetina hiljada civila i ratnih zarobljenika u koncentracionim logorima i centrima za torturu gde su mučeni i izlagani različitim oblicima nečovečnog postupanja, sistematsko silovanje žena i muškaraca, kao i druge oblike seksualnog nasilja poput prisilnih trudnoća, a veliki broj žrtava je nestao u akcijama uklanjanja dokaza kroz masovno sakrivanje i/ili potpuno uništavanje tela ubijenih. Pored toga, masovno su uništavani kulturno-istorijski spomenici, posebno bogomolje, a čitave zajednice su skoro ili potpuno zbrisane sa prostora na kojima su živele vekovima.

Od mnogobrojnih zločina kojima su se bavili međunarodni i domaći sudovi, po svojoj pravnoj kvalifikaciji posebno se izdvaja zločin koji je Vojska Republike Srpske i snage bosanskih Srba počinile u Srebrenici u julu 1995. godine. Za tek nekoliko dana jula, oni su ubili više od 8.000

¹ Procene Koalicije za REKOM. Prekid ćutnje o tajnim grobnicama i sudbini nestalih u ratovima na području SFRJ. Dostupno na: <https://www.recom.link/bhsc/prekid-cutnje-o-tajnim-grobnicama-sudbini-nestalih-u-ratovima-na-podrucju-bivse-sfrj/>. Pristupljeno: 23.01.2021. godine.

² Prema podacima Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, krajem avgusta 2016. godine prilikom obeležavanja Međunarodnog dana nestalih lica, objavljen je podatak da se u regionu bivše Jugoslavije traga za još nekih 10,700 osoba. Dostupno na: <https://www.icrc.org/en/document/human-rights-day-missing-persons-yugoslavia>. Pristupljeno: 23.01.2021. godine.

³ Mirsad Tokača, Bosanska knjiga mrtvih - Ljudski gubici u Bosni i Hercegovini 1991-1995, Istraživačko-dokumentacioni centar Sarajevo, Fond za humanitarno pravo, Sarajevo 2012.

Bošnjaka, većinom muškaraca i dečaka, zarobljenih u i oko Srebrenice nakon pada ove zaštićene zone Ujedinjenih nacija pod kontrolu snaga pod komandom Ratka Mladića. U nizu presuda koje je Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (MKTJ) doneo protiv političkih predstavnika i pripadnika oružanih snaga Republike Srpske, ovaj zločin definisan je kao genocid a događaji ocenjeni kao pokušaj uništenja bošnjačkih Muslimana sa prostora istočne Bosne. Pored presuda MKTJ, u svojoj presudi 2007. godine, Međunarodni sud pravde je u slučaju tužbe Bosne i Hercegovine protiv Srbije za kršenje Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida utvrdio da je Srbija odgovorna za nesprečavanje genocida u Srebrenici i nekažnjavanje odgovornih za ovaj zločin.⁴

Postupajući u skladu sa glavom VII Povelje Ujedinjenih Nacija, Savet bezbednosti UN je Rezolucijom 827 iz 1993. godine osnovao Međunarodni krivični tribunal sa zadatkom da krivično goni osobe odgovorne za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjenih na teritoriji bivše Jugoslavije od 1. januara 1991. godine (MKTJ). Osnivači su u MKTJ videli mehanizam kojim treba da se između ostalog ponovo uspostave ugroženi međunarodni mir i sigurnost, zaustave zločini i kazne osobe odgovorne za teška kršenja međunarodnog prava.⁵ Od svog osnivanja do kraja 2004. godine, kada su objavljene poslednje optužnice, MKTJ je optužio 161 osobu za najteža kršenja međunarodnog prava na području bivše Jugoslavije.

Među njima su bili bivši predsednik Srbije i Savezne Republike Jugoslavije Slobodan Milošević, niz visoko pozicioniranih pripadnika oružanih snaga Vojske Republike Srpske, uključujući i komandanta Glavnog štaba VRS, Ratka Mladića i bivšeg predsednika Republike Srpske, Radovana Karadžića, dva bivša načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije, Momčilo Perišić i Dragoljub Ojdanić, visoko pozicionirani politički, vojni i policijski predstavnici Srbije za vreme rata na Kosovu, Nikola Šainović, Milan Milutinović, Nebojša Pavković, Vladimir Lazarević, Sreten Lukić, Vlastimir Đorđević, zapovednici hrvatskih snaga u vreme operacije 'Oluja', generali Hrvatske vojske i Policije Ante Gotovina, Ivan Čermak i Mladen Markač, bivši premijer Kosova i jedan od komandanata Oslobođilačke Vojske Kosova, Ramuš Haradinaj, itd.

⁴ *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment, I.C.J. Reports 2007.*
Dostupno na: <https://www.icj-cij.org/en/case/91/judgments>.
⁵ Rezolucija 827 SB UN, 25.maj 1993, S/RES/827 (1993).

Utvrđivanje odgovornosti za genocid u Srebrenici

Suđenja za ratne zločine

- Suđenja pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju

Tužilaštvo MKTJ podiglo je optužnice protiv 20 lica za zločine počinjene u Srebrenici u julu 1995. godine. Pred MKTJ za zločine počinjene u Srebrenici osuđeno je 16 lica u devet predmeta. Sedam lica osuđeno je za zločin genocida.⁶ Za genocid su osuđeni Radovan Karadžić, predsjednik Republike Srpske i vrhovni komandant VRS do jula 1996. godine, osuđen na doživotnu kaznu zatvora zbog genocida, zločina protiv čovečnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja⁷, Ratko Mladić, komandant Glavnog štaba VRS, osuđen pred Pretresnim većem na doživotnu kaznu zatvora za genocid, zločine protiv čovečnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja (žalbeni postupak je u toku)⁸, Zdravko Tolimir, pomoćnik komandanta za obaveštajno-bezbedonosne poslove Glavnog štaba VRS, osuđen na doživotnu kaznu zatvora za genocid, zločine protiv čovečnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja⁹, Vujadin Popović, potpukovnik i pomoćnik načelnika za bezbednost u Drinskom korpusu VRS, osuđen na doživotnu kaznu zatvora za genocid, zločine protiv čovečnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja¹⁰, Ljubiša Beara, pukovnik i načelnik za bezbednost Glavnog štaba VRS-a, osuđen na doživotnu kaznu zatvora za genocid, zločine protiv čovečnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja¹¹, Drago Nikolić, potporučnik i načelnik za bezbednosti Zvorničke brigade VRS-a, osuđen na 35 godina za pomaganje i podržavanje genocida, zločine protiv čovečnosti, kršenja zakona ili običaja ratovanja¹², i Radislav Krstić, načelnik štaba/zamenik komandanta Drinskog korpusa VRS i komandant Drinskog

⁶ IRMCT, Remember Srebrenica Genocide, dostupno na: <https://www.irmct.org/en/mip/srebrenica-24>.

⁷ Tužilac protiv Radovana Karadžića IT-95-5/18 i MICT-13-55, dostupno na: <https://www.irmct.org/en/cases/mict-13-55>.

⁸ Tužilac protiv Ratka Mladića IT-09-92 i MICT-13-56, dostupno na: <https://www.icty.org/bcs/case/mladic> i <https://www.irmct.org/en/cases/mict-13-56>.

⁹ Tužilac protiv Zdravka Tolimira (IT-05-88/2), dostupno na: <https://www.icty.org/bcs/case/tolimir>.

¹⁰ Tužilac protiv Popovića i drugih IT-05-88, dostupno na: <https://www.icty.org/case/popovic>.

¹¹ Isto.

¹² Isto.

korpusa (od 13. jula 1995), osuđen na 35 godina za pomaganje i podržavanje genocida, zločine protiv čovečnosti i kršenja zakona ili običaja ratovanja.¹³

Za zločine počinjene u Srebrenici u julu 1995. godine osuđen je i Momir Nikolić, pomoćnik komandanta za bezbednost i obaveštajne poslove Bratunačke brigade VRS, osuđen na 20 godina za zločine protiv čovečnosti nakon priznanja krivice¹⁴, zatim Radivoje Miletić, načelnik Odeljenja za operativno-nastavne poslove Glavnog štaba VRS, osuđen na 18 godina za zločine protiv čovečnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja¹⁵, Dragan Obrenović, načelnik štaba i zamenik komandanta 1. Zvorničke pešadijske brigade Drinskog korpusa VRS i vršilac dužnosti komandanta Zvorničke pešadijske brigade, osuđen na 17 godina za zločine protiv čovečnosti¹⁶, Ljubomir Borovčanin, zamenik komandanta specijalne brigade policije Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) Republike Srpske i komandant združenih snaga jedinica MUP-a podređenih Drinskom korpusu VRS-a za učešće u srebreničkoj operaciji, osuđen na 17 godina za zločine protiv čovečnosti i kršenja zakona ili običaja ratovanja¹⁷, Vidoje Blagojević, komandant Bratunačke brigade VRS, osuđen na 15 godina za zločine protiv čovečnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja¹⁸, Vinko Pandurević, potpukovnik i komandant Zvorničke brigade Drinskog korpusa VRS-a, osuđen na 13 godina zbog zločina protiv čovečnosti i kršenja zakona ili običaja ratovanja¹⁹, Dragan Jokić, načelnik inženjerije Zvorničke brigade VRS-a, osuđen na devet godina zbog zločina protiv čovečnosti i kršenja zakona i običaja ratovanja²⁰, Milan Gvero, pomoćnik komandanta za moral, pravna i verska pitanja Glavnog štaba VRS-a, osuđen na pet godina za zločine protiv čovečnosti²¹ i Dražen Erdemović, vojnik 10. diverzantskog odreda VRS, osuđen na 5 godina za zločine protiv čovečnosti.²²

Za genocid u Bosni i Hercegovini pred MKTJ optužen je bio i bivši srpski i jugoslovenski predsednik Slobodan Milošević ali je on umro u pritvoru pre izricanja prvostepene presude 2006.

¹³ Tužilac protiv Radislava Krstića IT-98-33, dostupno na: <https://www.icty.org/bcs/case/krstic>.

¹⁴ Tužilac protiv Momira Nikolića IT-02-60/1, dostupno na: <https://www.icty.org/bcs/case/nikolic>.

¹⁵ Tužilac protiv Popovića i drugih IT-05-88, dostupno na: <https://www.icty.org/case/popovic>.

¹⁶ Tužilac protiv Dragana Obrenovića IT-02-60/2, dostupno na: <https://www.icty.org/bcs/case/obrenovic>.

¹⁷ Tužilac protiv Popovića i drugih IT-05-88, dostupno na: <https://www.icty.org/case/popovic>.

¹⁸ Tužilac protiv Blagojevića i Jokića IT-02-60, dostupno na: https://www.icty.org/bcs/case/blagojevic_jokic.

¹⁹ Tužilac protiv Popovića i drugih IT-05-88, dostupno na: <https://www.icty.org/case/popovic>.

²⁰ Tužilac protiv Blagojevića i Jokića IT-02-60, dostupno na: https://www.icty.org/bcs/case/blagojevic_jokic.

²¹ Tužilac protiv Popovića i drugih IT-05-88, dostupno na: <https://www.icty.org/case/popovic>.

²² Tužilac protiv Dražena Erdemovića IT-96-22, dostupno na: <https://www.icty.org/bcs/case/erdemovic>.

godine.²³ Tužilaštvo MKTJ teretilo je i bivšeg načelnika Generalštaba Vojske Jugoslavije Momčila Perišića za zločine počinjene u Srebrenici, međutim, on je u februaru 2013. godine oslobođen optužbi.

Do kraja godine očekuje se i prvostepena presuda Jovici Stanišiću, načelniku Službe državne bezbednosti MUP-a Republike Srbije i Franku Simatoviću, zaposlenom u Drugoj upravi DB, u ponovljenom postupku pred Međunarodnim rezidualnim mehanizmom za krivične sudove.²⁴

- Utvrđivanje odgovornosti za zločine u Srebrenici pred sudovima drugih država

I pred drugim sudovima su procesuirane osobe optužene za zločine počinjene u Srebrenici. Nakon što je 2005. godine objavljena kasetna snimka streljanja šestorice Bošnjaka u leto 1995. godine u okolini Trnova koje su počinili pripadnici jedinice Škorpioni iz Šida, pred Većem za ratne zločine Višeg suda u Beogradu (tadašnji Okružni sud) osuđeni su Slobodan Medić, komandant jedinice Škorpioni, Branislav Medić, Pero Petrašević i Aleksandar Medić za ratni zločin protiv civilnog stanovništva.²⁵ Pored njih, Viši sud u Beogradu je nakon sporazuma o priznanju krivice zbog učešća u masovnom streljanju više stotina zarobljenih Bošnjaka iz Srebrenice na ekonomiji Branjevo na deset godina osudio pripadnika 10. Diverzantskog odreda VRS, Branu Gojkovića.²⁶

Za isti zločin - streljanje šestorice bošnjačkih muškaraca i dečaka u Trnovu, pred sudovima u Hrvatskoj su osuđeni pripadnici Škorpiona, Slobodan Davidović i Milorad Momić.

Pred Višim sudom u Beogradu u toku je suđenje pripadnicima Centra za obuku Jahorina Specijalne brigade policije MUP-a Republike Srpske. Optuženi, Nedeljko Milidragović komandir 2.

²³ Tužilac protiv Slobodana Miloševića IT-02-54, dostupno na: https://www.icty.org/bcs/case/slobodan_milosevic

²⁴ Dostupno na: <https://www.irmct.org/bcs/cases/mict-15-96>.

²⁵ U presudi je izostavljen činjenični navod iz precizirane optužnice da su šestorica streljanih dovezeni iz Srebrenice čime je neutemeljeno slučaj streljanja odvojen od operacije ubijanja u Srebrenici. Dostupno na: http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/skorpioni_1.html.

²⁶ Dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/srebrenica-branjevo.html>.

voda Prve čete, zatim pripadnici 2. voda Milivoje Batinica, Aleksandar Dačević, Boro Miletić, Jovan Petrović i Dragomir Parović, kao i pripadnici 1. voda Prve čete Aleksa Golijanin i Vidosav Vasić, terete se za ubistvo najmanje 1313 bošnjačkih civila 14. jula 1995. godine, unutar i u neposrednoj okolini hangara zemljoradničke zadruge u selu Kravica.²⁷

- Utvrđivanje odgovornosti za zločine počinjene u Srebrenici pred sudom BiH

Pred sudovima u Bosni i Hercegovini je prema podacima istraživanja koje su uradili Memorijalni centar Srebrenica i Centar za post-konfliktna istraživanja iz Sarajeva, do sada pravosnažno osuđeno 25 osoba, od kojih je 13 osoba osuđeno za genocid i/ili pomaganje u genocidu (pravosnažno ili pred prvim stupnjem). Među njima su: Radomir Vuković, policajac Drugog odreda Specijalne policije Šekovići MUP-a Republike Srpske koji je učestvovao u zarobljavanju Bošnjaka oko Srebrenice i u ubijanju više stotina njih u skladištu u Kravici 13. jula 1995. godine²⁸, osuđena 20 godina²⁹; Željko Ivanović, specijalac-policajac, pripadnik Trećeg voda „Skelani“ Drugog odreda Specijalne brigade policije Šekovići MUP-a Republike Srpske koji je učestvovao u zarobljavanju Bošnjaka oko Srebrenice i u ubijanju više stotina njih u skladištu u Kravici 13. jula 1995. godine³⁰, osuđen na 20 godina³¹; Petar Mitrović, koji je kao pripadnik Trećeg voda „Skelani“, u sastavu Drugog odreda Specijalne policije Šekovići učestvovao u zarobljavanju više stotina Bošnjaka oko Srebrenice i u ubijanju više stotina njih u skladištu u Kravici 13. jula 1995. godine³², osuđen na 20 godina³³; Milenko Trifunović, komandir Trećeg

²⁷ Dostupno na: <http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/srebrenica.html>.

²⁸ Drugostepena presuda, Tužilaštvo BiH u predmetu protiv optuženih Radomir Vukovića i Zorana Tomića, 17.12.2014., S1 1 K 006124 15 Kžk 2.

²⁹ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2556/show>.

³⁰ Drugostepena presuda, Tužilaštvo BiH u predmetu protiv optuženog Željka Ivanovića, 18.06.2014, S1 1 K 003442 14 Kžk 2

³¹ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2599/show>.

³² Drugostepena presuda, Tužilaštvo BiH protiv Mitrović Petra, 22.01.2014., S 1 K 014264 13 Krž.

voda „Skelani“ u sastavu Drugog odreda Specijalne policije Šekovići, Brane Džinić, specijalac-policajac Drugog odreda Specijalne policije Šekovići, i Aleksandar Radovanović, Slobodan Jakovljević i Branislav Medan, specijalci-policajci Trećeg voda „Skelani“ u sastavu Drugog odreda Specijalne policije Šekovići, zbog toga što su učestvovali u progonu Bošnjaka iz Srebrenice, zarobljavanju više stotina njih u okolini Srebrenice i ubistvu više stotina njih u skladištu u Kravici 13. jula 1995. godine³⁴, osuđeni na 20 godina zatvora³⁵; Duško Jević, pomoćnik komandanta pri Specijalnoj brigadi policije i komandant Centra za obuku Jahorina pri Specijalnoj brigadi policije MUP RS i Mendeljev Đurić, komandir Prve čete Centra za obuku Jahorina pri Specijalnoj brigadi policije MUP RS, zbog toga što su pomagali članovima udruženog zločinačkog poduhvata pripadnika vojnog i civilnog vrha Republike Srpske, koji su postupali u nameri da delimično istrebe grupu bošnjačkog naroda, prisilnim premještanjem oko 40.000 žena, dece i staraca i pogubljenjima po između 7.000 i 8.000 muškaraca Bošnjaka³⁶ i zbog toga osuđeni na 20 godina zatvora³⁷; Milorad Trbić, kao pomoćnik načelnika bezbednosti Zvorničke brigade VRS i kao odgovorna osoba za rukovođenje četom vojne policije ove brigade, učestvovao u prisilnom preseljenju bošnjačkog stanovništva iz srebreničke enklave, te pogubljenju i pokopavanju vojno sposobnih muškaraca iz Srebrenice³⁸, osuđen na 20 godina zatvora³⁹; Slavko Perić, pomoćnik komandanta za bezbednost 1. bataljona Zvorničke brigade VRS, kao učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu sa drugim pripadnicima VRS i MUP RS, sa zajedničkim planom i ciljem da iz zaštićene zone UN Srebrenica trajno i prisilno premeste ukupno bošnjačko civilno stanovništvo, te da uhvate, zatvore, prisilno premeste, po kratkom postupku pogube i zakopaju vojno sposobne muškarce Bošnjake i dečake iz srebreničke enklave⁴⁰, osuđen na 11 godina zatvora⁴¹; i Ostoja Stanišić, komandant 6. bataljona Zvorničke brigade VRS, u julu 1995. godine na području

³³ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2543/show>.

³⁴ Drugostepena presuda, Tužilaštvo BiH protiv Trifunović Milenka, Džinić Brane, Radovanović Aleksandra, Jakovljević Slobodana i Medan Branislava, 23.01.2014., S1 1 014263 13 Krž.

³⁵ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2429/show>.

³⁶ Drugostepena presuda, Tužilaštvo BiH protiv Duška Jevića i Mendeljeva Đurića, 03.03.2017., S1 1 K 003417 16 Krž 15.

³⁷ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2655/show>.

³⁸ Drugostepena presuda, Predmet Tužilaštva BiH protiv Milorada Trbića, 19.01.2015., S1 1 K 017791 14 Krž (veza X-KRŽ-07/386).

³⁹ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2451/show>.

⁴⁰ Drugostepena presuda, Predmet Tužilaštva BiH protiv Momira Pelemiša i Slavka Perića, 18.10.2012., S1 1 K 003379 12 Krž 10.

⁴¹ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2566/show>.

sela Petkovci i Đulići u opštini Zvornik, pružio pomoć pripadnicima VRS-a i MUP-a RS u sprovođenju plana da se trajno i prisilno ukloni ukupno bošnjačko civilno stanovništvo iz zaštićene UN zone Srebrenica a više od 7.000 bošnjačkih muškaraca i dečaka ubijeno⁴², osuđen na pet godina zatvora.⁴³

U oktobru 2020. godine, Sud Bosne i Hercegovine je u prvom stupnju za genocid osudio Srećka Aćimovića, komandanta 2. bataljona Zvorničke brigade Vojske Republike Srpske, da je u periodu od 14. do 16. jula 1995. godine, svesno pružio pomoć članovima udruženog zločinačkog poduhvata čiji je plan i cilj bio da zatvore i po kratkom postupku pogube i zakopaju vojno sposobne muškarce Bošnjake iz srebreničke enklave, a prisilno premeste žene, decu i stare iz enklave, te ih na taj način unište kao grupu.⁴⁴ Aćimović je osuđen na devet godina zatvora.⁴⁵

Sud BiH je takođe osudio i Franca Kosa, komandira 1. „bijeljinskog“ voda 10. diverzantskog odreda Glavnog štaba VRS, Stanka Kojića, Vlastimira Golijana i Zorana Goronju, pripadnike 10. diverzantskog odreda Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, zbog učestvovanja u streljanju više od 800 bošnjačkih muškaraca i dečaka iz zaštićene UN zone Srebrenica na ekonomiji - farmi Branjevo⁴⁶, za zločine protiv čovečnosti i osudio Kosa na 35, Kojića na 32, Goronju na 30 i i Golijana na 15 godina zatvora⁴⁷; Božidara Kuvelju, policajca u sastavu Drugog voda 1. čete Centra za obuku Jahorina, optuženog da je zajedno sa ostalim pripadnicima ove čete učestvovao u pretresu naselja na širem području Potočara u cilju sakupljanja civilnog bošnjačkog stanovništva u „Sabirni centar Potočari“, vršio odvajanje bošnjačkih muškaraca civila i sproveodio ih do kuće poznate kao „Bijela kuća“ u Potočarima, gde su bili izloženi maltretiranju i učestvovao u streljanju grupe od oko 100 preživelih muškaraca Bošnjaka iz skladišta Kravica⁴⁸ i osudio ga na 20 godina zatvora za zločine protiv čovečnosti⁴⁹; Mladena Blagojevića, pripadnika vojne policije Bratunačke lake pešadijske brigade Vojske Republike Srpske (VRS) optuženog da je zajedno sa ostalim pripadnicima ove brigade učestvovao u odvajanju muškaraca od žena i dece, ubistvima

⁴² Drugostepena presuda, Predmet Tužilaštva BiH protiv Ostoje Stanišića, 11.10.2018., S1 1 K 010315 17 Kžk.

⁴³ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3001/show>.

⁴⁴ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3513/show>.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ Drugostepena presuda, Tužilaštvo BiH protiv Franca Kosa, Stanka Kojića, Vlastimira Golijana i Zorana Goronje, 15.02.2013., S1 1 K 003372 12 Krž 13 (veza X-KR-10/893-1).

⁴⁷ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2697/show>.

⁴⁸ Drugostepena presuda, Predmet Tužilaštva BiH protiv Božidara Kuvelje, 19.11.2013., S1 1 K 004050 13 Krž 15.

⁴⁹ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2776/show>.

petorice zarobljenika u osnovnoj školi „Vuk Karadžić“ u Bratuncu⁵⁰ i osudio ga za zločine protiv čovečnosti na sedam godina zatvora⁵¹. Srećko Bošković je optužen da je u mestu Đulići, opština Zvornik, obučen u uniformu VRS-a, pucajući iz automatske puške ubio jednog maloletnog bošnjačkog civila (15)⁵², zbog čega je osuđen na osam godina za ratni zločin protiv civilnog stanovništva.⁵³

Pred Sudom BiH, za zločine počinjene u i oko Srebrenice u julu 1995. godine, nakon sklapanja sporazuma sa Tužilaštvom o priznanju krivice osuđeno je pet osoba: Dragan Crnogorac, pripadnik Centra za obuku Jahorina pri Specijalnoj brigadi policije MUP Republike Srpske, osuđen je na 13 godina zatvora nakon sklopljenog sporazuma o priznanju krivice za ubistvo oko 10 zarobljenih bošnjačkih civila i ranjenika u Sandićima, opština Bratunac 13. jula 1995. godine (zločin protiv čovečnosti)⁵⁴; Marko Boškić, pripadnik 10. diverzantskog odreda Glavnog štaba VRS-a, osuđen je na 10 godina zatvora nakon sklopljenog sporazuma o priznanju krivice za učešće u streljanju više stotina zarobljenih Bošnjaka na ekonomiji Branjevo u selu Pilice, opština Zvornik (zločin protiv čovečnosti)⁵⁵; Vaso Todorović specijalac-policajac Drugog odreda Specijalne policije Šekovići, osuđen na šest godina zatvora za pomaganje u ubistvima, deportaciji i prisilnom preseljenju kao zločinu protiv čovečnosti počinjenom u Srebrenici u julu 1995 nakon sklapanja sporazuma o priznanju krivice sa Tužilaštvom BiH⁵⁶; Milivoje Ćirković, pripadnik Centra za obuku Jahorina, Specijalne brigade policije (SBP) MUP-a Republike Srpske, osuđen na pet godina zatvora za zločin protiv čovečnosti⁵⁷ i Zoran Kušić, kao pripadnik Centra za obuku Jahorina - Specijalne brigade policije MUP-a Republike Srpske, nakon sporazuma o priznanju krivice osuđenog za zločin protiv čovečnosti jer je 14. jula 1995. godine, postupajući po naređenju njemu nadređenog starešine, u blizini skladišta ZZ „Kravica“, lišio života jednog zarobljenog muškarca Bošnjaka.⁵⁸

⁵⁰ Drugostepena presuda, Tužilaštvo BiH protiv Zdravka Božića i dr., 05.10.2009., X-KRŽ-06/236.

⁵¹ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2453/show>.

⁵² Drugostepena presuda, Predmet Tužilaštvo BiH protiv Srećka Boškovića, 25.01.2016., S1 1 K 017133 15 Krž 4.

⁵³ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3344/show>.

⁵⁴ Presuda, 12.05.2011., S1 1 K 005805 11 Krl. Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2801/show>.

⁵⁵ Presuda, 19.07.2010., X-KR-10/928. Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2692/show>.

⁵⁶ Presuda, 22.10.2008., X-KR-06/180-1. Dostupno na:

<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2546/show>.

⁵⁷ Presuda, 28.09.2009., X-KR-10/1029.

Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2705/show>.

⁵⁸ Presuda, 11.03.2011., S1 1 K 004837 11 Kro.

Optužbi za zločine u i oko Srebrenice, pred Sudom BiH oslobođeni su: Miloš Stupar, Momir Pelemiš, Dragan Nešković i Zoran Ilić (zločini protiv čovečnosti), Neđo Ikonić i Goran Marković, Zdravko Božić, Željko Zarić i Zoran Živanović, Aleksandar Cvetković, Marko Milošević, Miladin Stevanović, Goran Sarić, Slavko Milovanović (zločini protiv čovečnosti), Zoran Tomić, Milan Bogdanović (zločini protiv čovečnosti), Velibor Maksimović, Dragiša Živanović i Milovan Matić. Vrhovni sud Republike Srpske potvrdio je oslobađajuću presudu Okružnog suda u Bijeljini komandantu Trećeg voda Centra za obuku na Jahorini Specijalne brigade policije RS-a, Dejanu Radojkoviću.⁵⁹

- Predmeti u toku pred Sudom BiH

Pred Sudom Bosne i Hercegovine u toku je postupak protiv Mileta Kosorića i Momčila Tešića, pripadnika Vlaseničke brigade VRS, koji se terete za genocid u Srebrenici.⁶⁰ Istom optužnicom bili su obuhvaćeni i Borislav Stojišić i Rajko Drakulić. Međutim, postupak protiv njih je izdvojen jer su nedostupni pravosuđu.⁶¹ Za Stojišića i Drakulića Sud BiH je raspisao poternice.⁶²

U toku je i suđenje Radetu Gariću, komandiru Interventnog voda u sastavu Vlaseničke brigade, za progon bošnjačkog stanovništva Srebrenice u julu 1995. godine.⁶³ Zatim, postupak protiv Miodruga Josipovića, načelnika Stanice javne bezbednosti Bratunac i člana Štaba policijskih snaga CJB Zvornik, Branimira Tešića, zamenika komandira PS Bratunac, Dragomira Vasića, komandanta Štaba policijskih snaga Zvornik i načelnika CJB Zvornik, Danila Zoljića komandanta Posebnih jedinica policije CJB Zvornik i Radomira Pantića komandira 1. čete PJP CJB Zvornik, za genocid u Srebrenici.⁶⁴

Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2772/show>.

⁵⁹ Detektor, „Radojkoviću potvrđena oslobađajuća presuda“, 11. april 2014. godine, dostupno na: <https://detektor.ba/2014/04/11/radojkovicu-potvrđena-oslobadajuca-presuda-2/>.

⁶⁰ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3711/show>.

⁶¹ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3850/show>.

⁶² Dostupno na: <https://www.interpol.int/How-we-work/Notices/View-Red-Notices#2018-12068>; <https://www.interpol.int/How-we-work/Notices/View-Red-Notices#2018-3234>.

⁶³ Gariću se sudi i za progon bošnjačkog stanovništva iz Vlasenice 1992. godine, dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3888/show>.

⁶⁴ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3333/show>

U januaru 2020. godine Sud Bosne i Hercegovine potvrdio je optužnicu kojom se Milomir Savčić komandant 65. zaštitnog motorizovanog puka GŠ VRS tereti za genocid u Srebrenici. Suđenje je u toku.⁶⁵

Sud BiH je potvrdio i više optužnica za zločine u Srebrenici protiv lica koja su nedostupna bosanskohercegovačkom pravosuđu. Sredinom juna 2008. godine Sud BiH je potvrdio optužnicu protiv Milisava Gavrića, pripadnika Policijske stanice (PS) Bratunac i zamenika komandira PS Srebrenica, za zločine protiv čovečnosti u vezi sa genocidom u Srebrenici.⁶⁶ Gavrić živi u Srbiji i povremeno je prisutan u javnosti.⁶⁷ U januaru 2016. godine potvrđena je optužnica protiv pukovnika Radoslava Jankovića, obaveštajnog oficira u Odeljenju za obaveštajno-bezbednosne poslove u GŠ VRS nastanjenog u Srbiji, koji se tereti za pomaganje u genocidu.⁶⁸

Sredinom decembra iste godine Sud BiH potvrdio je optužnicu protiv načelnika Odeljenja za obaveštajne poslove i pripadnik Štaba Drinskog korpusa VRS Svetozara Kosorića za pomaganje učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata znajući za njihovu nameru istrebljenje grupe bošnjačkog stanovništva ubijanjem, prisilnim premeštanjem pripadnika grupe i nanošenjem teških telesnih i duševnih povreda pripadnicima te grupe.⁶⁹ Prema dostupnim informacijama Kosorić je stalno nastanjen u Srbiji.⁷⁰ Sud BiH je raspisao optužnicu za njim.⁷¹

U januaru 2018. godine Sud BiH je potvrdio i optužnicu za genocid u Srebrenici protiv Tomislava Kovača, komadanta Štaba policijskih snaga MUP RS-a i zamenika ministra i ministar MUP RS, trenutno nastanjenog u Srbiji.⁷²

Sud BiH je u oktobru 2020. godine potvrdio optužnicu za genocid protiv Zorana Malinića, komandanta bataljona Vojne policije 65. zaštitnog motorizovanog puka GŠ VRS.⁷³ Malinić živi u Beogradu.⁷⁴

⁶⁵ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/4058/show>.

⁶⁶ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2547/show>.

⁶⁷ Alo, „Za anale – Policajca izlečili Parovi“, 21. januar 2016. godine, dostupno: <https://www.alo.rs/vip/rijaliti/policajca-izlecili-parovi/30363/vest>.

⁶⁸ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3560/show>.

⁶⁹ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3650/show>.

⁷⁰ Detektor, Svetozar Kosorić optužen za genocid u Srebrenici, 16. decembar 2016. godine, dostupno na: <https://detektor.ba/2016/12/16/svetozar-kosoric-optuzen-za-genocid-u-srebrenici/>.

⁷¹ Dostupno na: <https://www.interpol.int/How-we-work/Notices/View-Red-Notices#2017-134486>.

⁷² Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3709/show>.

⁷³ Dostupno na: <http://www.sudbih.gov.ba/predmet/4509/show>.

Vansudsko utvrđivanje činjenica o genocidu u Srebrenici

U Bosni i Hercegovini su do 2021. godine osnovana dva vansudska istražna tela sa ciljem utvrđivanja činjenica o događajima u i oko Srebrenice u leto 1995. godine. Odlukom Vlade Republike Srpske u decembru 2003. godine osnovana je Komisija za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. godine, ili Komisija za Srebrenicu, pre svega kao rezultat pritiska Visokog predstavnika za BiH zbog odbijanja Republike Srpske da ispuni odluku Doma za ljudska prava kojom je Republici Srpskoj naređeno da učini javnom punu istinu o zločinu u Srebrenici počinjenom u julu 1995. godine. Komisija je dobila zadatak da preduzme sve istražne i druge radnje u cilju utvrđivanja “pune istine o događajima u i oko Srebrenice u vremenu od 10-og do 19-og jula 1995. godine a radi ostvarivanja trajnog mira i izgradnje povjerenja u Bosni i Hercegovini.”⁷⁵ Komisija je dobila šest meseci za ispunjenje ovog zadatka (od dana osnivanja), a Vlada je naložila svojim institucijama - Ministarstvu pravde Republike Srpske, Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske, Ministarstvu odbrane Republike Srpske, OBS, Generalštabu Vojske Republike Srpske i Sekretarijatu za saradnju sa MKS da u potpunosti podrže rad Komisije.⁷⁶ Za članove Komisije imenovani su: predsednik Marko Arsović⁷⁷, Milan Bogdanić, Milorad Ivošević, Đorđe Stojaković, Gojko Vukotić, Gordon Bejkon, i Smail Čekić.⁷⁸ Ured Visokog predstavnika (OHR) i Međunarodni krivični tribunal u Hagu (MKTJ) su dobili status posmatrača. Komisija je trebalo da utvrdi činjenice o navedenim zločinima u Srebrenici, njihov obim, naredbodavce i izvršioce, uključujući događaje iz vremena zauzimanje Srebrenice, pokušaje evakuacije stanovništva, humanitarne krize, stanja u Potočarima, situacije u mešovitoj koloni, kao i da otkrije sudbinu i mesta nestalih lica, informacija o neotkrivenim lokacijama pojed-

⁷⁴ Radio Sarajevo, „Jeziva lista zločina: Zoran Malinić osumnjičen za genocid u Srebrenici“, 9. oktobar 2020 godine, dostupno: <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/uhapsen-jedan-od-odgovornih-za-genocid-u-srebrenici-pogledajte-listu-zlocina/392550>.

⁷⁵ Izveštaj, Komisija za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. godine, jun 2004. godine.

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ Dvadesetog aprila 2004. godine, iz rada Komisije povukao se dotadašnji predsednik Marko Arsović. Na mesto predsednika imenovan je Milan Bogdanić, a na upražnjeno mesto člana Komisije Vlada RS imenovan je 17. maja 2004. godine Željko Vujadinović. Isto.

⁷⁸ Gordon Bejkon i Smail Čekić nominovani su od strane Visokog predstavnika za BiH (Bejkon je imenovan kao predstavnik međunarodne zajednice, a Čekić kao predstavnik zajednice preživelih). Isto.

načnih i masovnih grobnica, identifikaciju žrtava, kao i da prikupi relevantne činjenice o drugim događajima od značaja za rad Komisije.⁷⁹

Zbog veoma kratkog roka za ispunjavanje svojih zadataka, Komisija se oslonila pre svega na prikupljanje informacija i dokaza od relevantnih institucija Republike Srpske, dok se u delu rada koji se ticao primenjivog međunarodnog i lokalnog krivičnog prava u utvrđivanju činjenica, oslonila na zaključke MKTJ u slučaju protiv Radislava Krstića u odnosu na istorijski kontekst i činjenično stanje utvrđeno ovom presudom.⁸⁰ Na početku svog rada, Komisija se suočavala sa pritiscima i nedostatkom saradnje od strane institucija Republike Srpske od kojih je trebalo da prikupi relevantne informacije, ali je zahvaljujući intervencijama Kancelarije visokog predstavnika svoj rad privela kraju. Zbog nedostatka vremena i zahteva Visokog predstavnika da se istraga Komisije brzo okonča, Komisija se fokusirala na otkrivanje lokacija posmrtnih ostataka i utvrđivanje spiskova žrtava iz Srebrenice koja su se u tom trenutku vodila kao nestala, čime je mandat usmeren isključivo na ispitivanje sudbine Bošnjaka u navedenom periodu od 10. do 19. jula 1995.⁸¹ Prvi izveštaj Komisija je objavila u junu 2004. godine, dok je Dodatak izvještaju od 11. juna 2004. godine o događajima u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. godine objavljen 15. oktobra 2004. godine, nakon što je Vlada RS produžila rok za završetak rada Komisije nakon intervencije Visokog predstavnika.⁸²

U izradi Izveštaja i Dodatka izvještaju Komisija se oslonila na prikupljenu dokumentaciju Republike Srpske, uključujući i izvesna dokumenta Glavnog štaba Vojske Republike Srpske, kao i jedan broj dnevnih, sedmičnih, mesečnih i godišnjih izveštaja Ministarstva unutrašnjih poslova i njegovih organa, manji broj dokumenata iz Federacije Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore (uključujući dokumentaciju Ministarstva unutrašnjih poslova, Bezbednosno-informativne agencije Republike Srbije i Ministarstva odbrane Srbije i Crne Gore), kao i iz Haškog tribunala. Pored toga, u njene napore da prikupi informacije o lokacijama masovnih grobnica priključili su se i tadašnji predsednik Republike Srpske, Dragan Čavić i premijer Vlade, Dragan Mikerević.

⁷⁹ Isto, str.3-4.

⁸⁰ Isto, str.4-5.

⁸¹ Isto.

⁸² Dodatak izvještaju od 11. juna 2004. godine o događajima u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. godine, 15.10.2004. godine.

Iako se u svom radu susretala sa značajnim opstrukcijama institucija Republike Srpske⁸³, Komisija je uspela da prikupi informacije o postojanju 32 do tada nepoznate i neobrađene masovne grobnice u kojima su se nalazila tela Bošnjaka ubijenih u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. godine (od kojih su četiri bile primarne, dok su 28 bile sekundarne i tercijarne grobnice).⁸⁴ Federalna komisija za nestale je utvrdila da je osam grobnica (uključujući i dve primarne) bilo potpuno nepoznato Federalnoj komisiji, dok je za tri lokaliteta imala saznanja o širem regionu, ali ne i o tačnim mikrolokacijama grobnica.⁸⁵ Drugi zadatak u okviru mandata Komisije bio je sačinjavanje što je moguće tačnije liste sa imenima lica nestalih tokom događaja u Srebrenici između 10. i 19. jula 1995. godine, sa posebnim fokusom na 1.849 lica za koja su aplikacije podnesene Domu za ljudska prava i Ustavnom sudu BiH.⁸⁶ Taj deo svog zadatka je Komisija ispunila i spisak imena objavila u Analizi aplikacija podnesenih Domu za ljudska prava i Ustavnom sudu BiH. Zadatak oko izrade liste imena svih nestalih, Komisija je predstavila u Dodatku izveštaja 15. oktobra 2004. godine, utvrdivši da se prema prikupljenim podacima o broju nestalih lica, zasnovanim na poređenju i analizi dostupnih izvora, broj nestalih/ubijenih žrtava genocida u Srebrenici kreće između 7.000 i 8.000.⁸⁷

U svojim zaključcima⁸⁸, Komisija je pozvala nadležne institucije (pre svega pravosuđe) da nastave rad na daljem istraživanju, dokumentovanju i procesuiranju zločina i saraduju sa Haškim tribunalom. Pored toga, Komisija je preporučila i reformu institucija, odnosno preispitivanje angažmana osoba osumnjičenih za ratne zločine koje su zaposlene u državnim organima, institucijama kao i javnim službama. Komisija je apelovala i da nadležne institucije nastave da prikupljaju informacije o lokacijama masovnih grobnica i ubrzaju rad na ekshumacijama i identifikacija-

⁸³ Do sredine aprila 2004. godine, Komisija nije pribavila značajnije informacije o lokacijama masovnih grobnica zbog opstrukcije nadležnih institucija RS, kako je navela u svom izveštaju. Zbog toga je tadašnji visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu, Pede Ešdaun najavio smenu načelnika Generalštaba VRS i Šefa Vladinog Sekretarijata za odnose sa MKTJ, dok su tadašnji ministar odbrane Republike Srpske Milovan Stanković i ministar unutrašnjih poslova Zoran Đerić upozoreni da moraju obezbediti dostavljanje relevantnih informacija Komisiji, dok su predsednik Čavić i premijer Mikerević zamoljeni da preuzmu odgovornost za rad i uspeh Komisije. Tek nakon ovih intervencija Komisija je mogla da nastavi nesmetan rad.

⁸⁴ Izveštaj, Komisija za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. godine, jun 2004. godine, 26.

⁸⁵ Isto, 27.

⁸⁶ Isto, 33.

⁸⁷ Dodatak izveštaju od 11. juna 2004. godine o događajima u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. godine, 15.10.2004. godine, 17.

⁸⁸ Isto, 33-34.

ma posmrtnih ostataka, jer bi svako odugovlačenje rešavanja ovog pitanja predstavljalo ‘dodatnu nepravdu porodicama’. Na kraju, Komisija je predložila rukovodstvu Republike Srpske da se pokloni žrtvama Srebrenice i izvini porodicama žrtava.

Nakon razmatranja izveštaja Komisije, Vlada Republike Srpske je 28. oktobra 2004. godine usvojila zaključke⁸⁹ kojima je prihvatila izveštaj Komisije i njene zaključke, ocenjujući ga ‘istorijskim činom’ i ‘dokazom zrelosti institucija Republike Srpske i srpskog naroda’. Prema oceni Vlade RS, Republika Srpska je osnivanjem ove Komisije pokazala odlučnost da se suoči sa istinom i događajima iz proteklog sukoba, a njen rad videla kao osnovu za dalje korake nadležnih institucija (pre svega policije i pravosuđa) za dalje istraživanje, dokumentovanje i istraživanje ratnih zločina.⁹⁰ Pored toga, Vlada se obavezala da će nastaviti rad na utvrđivanju sudbine nestalih lica, a porodicama žrtava iskazala saosećanje i iskreno žaljenje te uputila izvinjenje ‘zbog tragedije koja se dogodila’.⁹¹

Još pre nego je Komisija završila sa radom, 22. juna 2004. godine, predsednik Republike Srpske, Dragan Čavić je u javnom obraćanju građanima RS-a izjavio da su događaji iz jula 1995. godine u Srebrenici “crna strana istorije srpskog naroda. Učesnici ovog zločina ne mogu se opravdati nikome i ničim. Onaj koji je činio ovakav zločin i pri tome se možda pozivao na narod kome pripada po imenu i prezimenu, činio je zločin i prema vlastitome narodu.”⁹² Obraćajući se porodicama žrtava, Čavić je rekao: “Ne mogu znati hoće li srodnicima postradalih Bošnjaka, koji su žrtve ratnih zlodjela počinjenih od strane Srba, ovo moje obraćanje značiti bilo kakvo olakšanje. Razumijem i saosjećam bol onih koji još uvijek traže svoje najbliže. Svi imaju pravo na pravdu. A vjerovat će u pravdu ako znaju istinu o sudbini svojih najbližih i ako budu kažnjeni oni koji su počinili zlodjela.”

Iako je rad ove Komisije ocenjen kao nedovoljan institucionalni iskorak u odnosu na odgovornost za zločine počinjene u Srebrenici tokom rata u Bosni i Hercegovini⁹³, Komisija se sa

⁸⁹ Zaključak Vlade Republike Srpske, 02/1-020-1301/04, 28.10.2004. godine.

⁹⁰ Isto.

⁹¹ Isto.

⁹² Izjava Dragana Čavića 22.06.2004. godine, dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=jsB-Wvia3fl>.

⁹³ Tanja Topić, Otvaranje najmračnije stranice, 01.07.2004. godine, *Vreme*, dostupno na:

<https://www.vreme.com/cms/view.php?id=384060>.

mnogo većim i žešćim kritikama suočavala od strane srpskih nacionalističkih krugova - kako u Republici Srpskoj, tako i u Srbiji. Njen rad je osporavan, a političari koji su je podržali, poput Dragana Čavića su se uskoro suočili sa gubitkom političke moći i podrške glasača - on je izgubio izbore za predsednika RS, a ubrzo je napustio Srpsku demokratsku stranku i prešao u opoziciju. Nacionalistički krugovi Republike Srpske, a posebno Milorad Dodik, najmoćnija politička figura u srpskom entitetu BiH, Čaviću nisu nikada oprostili Srebrenicu.⁹⁴ Vlasti Republike Srpske pod Dodikovim vođstvom su preuzele sve moguće korake da ospore rezultate rada ove komisije - od dugogodišnjeg finansiranja projekata sa ciljem negiranja činjenica o prirodi zločina u Srebrenici, poput Istorijskog projekta Srebrenica⁹⁵ do zvanične revizije rada Komisije. Nacionalističko osporavanje je doživelo vrhunac u avgustu 2018. godine, kada je Narodna Skupština Republike Srpske poništila Izveštaj Komisije iz 2004. godine, a zatim i Vlada RS. U februaru 2019. godine, Vlada Republike Srpske je uspostavila Nezavisnu međunarodnu komisiju za istraživanje stradanja svih naroda u regiji Srebrenice u periodu 1992 - 1995, kao i slično telo za istraživanje stradanja Srba u Sarajevu⁹⁶. Formiranje ovih tela je naišlo na kritiku i osudu kako zajednice preživelih Srebreničana, tako i stručne domaće, regionalne i međunarodne javnosti, pre svega zbog verodostojnosti i kredibiliteta njenih članova, među kojima se nalaze osobe koje su negirale genocid u Srebrenici u svojim javnim istupima i radovima, svedoci odbrane na suđenju Slobodanu Miloševiću u Haškom tribunalu, i generalno osobe koje nisu stručnjaci za rat u Bosni i Hercegovini.⁹⁷

Izazovi procesa suočavanja sa prošlošću u Bosni i Hercegovini

⁹⁴ Aleksandar Trifunović, Četvrt veka neisplativog pomirenja: Esej o 25 godina sećanja na Srebrenicu, Friedrich Ebert Stiftung, jul 2020.

⁹⁵ Za direktorom ovog projekta Stefanom Karganovićem je raspisana poternica od strane Okružnog javnog tužilaštva u Banjaluci zbog utaje poreza i doprinosa, jer se sumnjalo da je ošteti budžet RS za 100,000 MK jer je 2 miliona KM koje je njegova organizacija dobila od Vlade RS utrošio bez ikakve evidencije gde su i kako sredstva završila. Dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/poternica-za-karganovicem-raspisana-jer-se-nije-pojavljivao-na-saslusanjima/7dtpdn6>.

⁹⁶ Haris Rovčanin, Objavljen kontroverzni izveštaj o stradanju Srba u Sarajevu, 13.04.2021, Balkan Insight, dostupno na: <https://balkaninsight.com/2021/04/13/objavljen-kontroverzni-izvestaj-o-stradanju-srba-u-sarajevu/?lang=sr>.

⁹⁷ Izveštaj o negiranju genocida u Srebrenici 2020, maj 2020. Memorijalni centar Srebrenica - Potočari: Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine, 36-37.

Usled masovnosti zločina počinjenih tokom rata u Bosni i Hercegovini i ogromnog broja žrtava, suočavanje sa nasleđem zločina iz devedesetih predstavlja jedan od neophodnih preduslova za proces pomirenje između zajednica u Bosni i Hercegovini i njihovu mirnu budućnost. Suđenja za ratne zločine, procesuiranje i kažnjavanje odgovornih za zločine su od kraja oružanih sukoba predstavljala najvažniju primenjenu strategiju suočavanja sa prošlošću, ne samo u Bosni i Hercegovini već u svim zemljama nastalim na teritoriji bivše Jugoslavije. Očekivanja od krivične pravde i institucija koje su imale zadatak da je sprovede bila su ogromna i mnogostruka, ne samo od strane zajednica preživelih žrtava i članova porodica ubijenih i nestalih, već i od strane organizacija civilnog društva i međunarodne zajednice. Od njih se očekivalo da uz utvrđivanje odgovornosti kroz procesuiranje više hiljada odgovornih za masovne ratne zločine i iskorenjivanje nekažnjivosti u svojim društvima, doprinesu pravdi za žrtve, utvrde činjenice o zločinima na kojima će biti zasnovani budući narativi o prošlosti i u konačnici, uspostave proces pomirenja među zajednicama u Bosni i Hercegovini.

Suđenja u BiH su započela još tokom oružanih sukoba. Ova suđenja su se u početku odvijala uporedo sa suđenjima pred MKTJ, ali je zbog nedostatka koordinacije između tužilaštava i zabrinutosti zbog pravičnosti suđenja pred domaćim sudovima zaključen Rimski sporazum 1996. godine, odnosno Pravila puta, kojim je omogućen nadzor MKTJ nad krivičnim gonjenjem u BiH (nadležni organi BiH su dostavljali Tužilaštvu MKTJ svaki predmet na pregled pre hapšenja osumnjičenog ili podizanja optužnice)⁹⁸, koji je potrajao do avgusta 2004. godine, kada je MKTJ preneo svoja ovlašćenja na novoformirano Tužilaštvo Bosne i Hercegovine.

Sredinom 2002. godine, usvajanjem Zakona o Sudu Bosne i Hercegovine usložnjena je dotadašnja organizaciona struktura ovog suda osnivanjem novih posebnih odeljenja, Odjelom I za ratne zločine i Odjelom II za organizirani kriminal, privredni kriminal i korupciju. Nešto kasnije, 2003. godine, usvojen je Zakon o Tužilaštvu Bosne i Hercegovine na osnovu koga je 2005. godine, uspostavljen Odjel za ratne zločine unutar Tužilaštva BiH. Ovo odeljenje je procesuiralo tri vrste predmeta: a) predmete u kojima je MKTJ potvrdio optužnicu, ali nije započeo suđenje i

⁹⁸ OEBS, Zapažanja o državnoj strategiji za rad na predmetima ratnih zločina i Nacrtu revidirane strategije iz 2018. godine, uključujući i predmete 'kategorije A' Pravila puta, 2018. godine.

koje je prosledio BiH⁹⁹; b) predmete u kojima je Tribunal sproveo istragu, ali nije podigao optužnicu i c) predmete koji je samostalno započelo Tužilaštvo BiH.

Radi ubrzanja rešavanja velikog broja predmeta ratnih zločina u BiH na sistematski način, u septembru 2007. godine Ministarstvo pravde BiH je osnovalo Radnu grupu za izradu Državne strategije za rad na predmetima i rešavanje pitanja vezanih za ratne zločine, koja je usvojena 2008. godine. Strategija je definisala sistemski pristup problematici rešavanja velikog broja predmeta ratnih zločina u sudovima i tužilaštvima u Bosni i Hercegovini, uključujući pitanja vezana za vremenske rokove, kapacitete, kriterijume i mehanizme upravljanja predmetima, pitanja regionalne saradnje, ujednačavanje sudske prakse, zaštite i podrške žrtvama i svedocima, finansijska pitanja i kontrolu implementacije Strategije.¹⁰⁰ Poseban akcenat je stavljen na vremenske rokove za procesuiranje ratnih zločina: Strategija je predviđala da se najsloženiji i najprioritetniji predmeti završe u roku od sedam godina (2015. godine), dok je za procesuiranje ostalih predmeta predviđen rok od 15 godina (do kraja 2023. godine), što se pokazalo prekratkim rokom za ispuniti.

Zbog preambiciozno postavljenih rokova za završetak najsloženijih i najprioritetnijih predmeta i problema u implementaciji zadatih ciljeva Strategije iz 2008. godine, Veće ministara BiH 2017. godine osnovalo Radnu grupu za izradu izmjena i dopuna Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina, koja je pripremljena 2018. godine, ali je Vijeće ministara usvojilo tek u septembru 2020. godine.¹⁰¹ Prema podacima iz Revidirane državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina, zaključno sa 2017. godinom, Tužilaštvo BiH je imalo 562 nerešene predmeta ratnih zločina u kojima je imenovano više od 4.699 poznatih počinitelaca i skoro 600 predmeta u kojima počinioci nisu poznati.¹⁰²

Problemi sa kojima su se suočavale nadležne institucija BiH u procesuiranju ratnih zločina evidentni su, vidljivi i na njih ukazuju predstavnici međunarodnih institucija, eksperti, kako

⁹⁹ U skladu s Pravilom 11 *bis* Pravilnika o postupku i dokazima.

¹⁰⁰ Ministarstvo pravde BiH, saopštenje za javnost, 29.12.2008, u: Sutkinja Joanna Korner, Procesuiranje ratnih zločina na državnom nivou u Bosni i Hercegovini, izveštaj, 2016. godine.

¹⁰¹ Nermína Kulogljija i Haris Rovčanin, BiH usvojila Revidiranu strategiju za rad na predmetima ratnih zločina, Balkan Insight, 24.09.2020. dostupno na: <https://balkaninsight.com/2020/09/24/bih-usvojila-revidiranu-strategiju-za-rad-na-predmetima-ratnih-zlocina/?lang=sr>.

¹⁰² Revidirana državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina, maj 2018. godine.

međunarodni tako i lokalni, organizacije civilnog društva, i naravno - zajednice preživelih. Jedna od najozbiljnijih kritika upućenih Tužilaštvu BiH bila je fokusiranje na postizanje rezultata u statističkom smislu, te pribegavanje procesuiranju jednostavnijih predmeta na uštrb procesuiranja visoko rangiranih počinitelja.¹⁰³ Pored toga, Tužilaštvo je pribegavalo podizanju optužnica protiv počinitelja nižeg ranga (iako je trebalo da se fokusira na osobe na rukovodećim i/ili komandnim pozicijama)¹⁰⁴; podizanju više različitih optužnica koje se odnose na isti događaj, odnosno podizanja više optužnica protiv iste osobe čime se između ostalog žrtve i svedoci prisiljavaju da svedoče više puta o istim događajima zbog čega su u opasnosti da ponovo bivaju izloženi traumatizaciji ali se rasipaju i dragoceni resursi Tužilaštva¹⁰⁵; i pokazivalo nedoslednost u pravnoj kvalifikaciji dela i pravnim pitanjima u vezi s komandnom odgovornošću.¹⁰⁶ Dodatno, u velikom broju slučajeva su se optužnice vraćale na doradu, zbog nezadovoljavajućeg kvaliteta i sadržaja optužnica, ali i dostavljanja optužnica pre završetka istraga zbog insistiranja na podizanju optužnica.¹⁰⁷

Iako je u poređenju sa suočavanjem sa nasleđem ratnih zločina kroz njihovo procesuiranje u drugim zemljama regiona ovaj proces najviše odmakao u Bosni i Hercegovini, zaključak je mnogih eksperata i međunarodnih posmatrača da pre svega Tužilaštvo BiH usporava proces postizanja pravde za žrtve jer ne procesuiraju predmete ratnih zločina na kvalitetan i efikasan način.

Pravda iz percepcije žrtava genocida u Srebrenici

Iako je region bivše Jugoslavije, a posebno Bosna i Hercegovina dugi niz godina u fokusu istraživača procesa tranzicione pravde, do sada nije sprovedeno niti jedno sveobuhvatno istraživanje percepcije žrtava o procesima i inicijativama tranzicione pravde na regionalnom nivou. Slična istraživanja nisu sprovedena ni u nekim drugim državama regiona (u Srbiji, Crnoj Gori, Kosovu i Hrvatskoj), već su se dosadašnja istraživanja fokusirala na ispitivanja javnog

¹⁰³ Joanna Korner, Procesuiranje ratnih zločina na državnom nivou u Bosni i Hercegovini, jun 2016. godine.

Dostupno na: <http://www.osce.org/bs/bih/247226?download=true>.

¹⁰⁴ Isto, 23.

¹⁰⁵ Isto, 24.

¹⁰⁶ Isto, 26-30.

¹⁰⁷ Isto, 30-32.

mnjenja¹⁰⁸, kao i na ispitivanja stavova novih generacija koje nam pružaju dragocene uvide u to koliko mladi zaista znaju o ratnoj prošlosti i kakav je njihov odnos prema nasleđu ratnih zločina. U Bosni i Hercegovini je donekle slično istraživanje sprovedla profesorka Sanja Kutnjak Ivković sa Michigan State University i John Hagan, Northwestern University još davne 2007. godine, ali se njihovo istraživanje fokusiralo na percepciju rada MKTK i domaćeg pravosuđa. Rezultati su objavljeni u nekoliko članaka - Potraga za pravdom i žrtve rata u Bosni i Hercegovini: istraživačka studija¹⁰⁹, i od istih autora, Legitimitet međunarodnih sudova: Evaluacije MKTJ i lokalnih sudova u Bosni i Hercegovini od strane žrtava.¹¹⁰ Ipak, ovo istraživanje sprovedeno 2007. godine u svom fokusu nije imalo isključivo rad domaćih institucija zaduženih da između ostalog doprinesu postizanju pravde za žrtve, već su se pre svega fokusirala na poređenje odnosa i poverenja koje žrtve imaju prema radu Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (MKTJ) i domaćih sudova. Slično istraživanje je sproveo i Refik Hodžić uz podršku Udruženja "Izvor" iz Prijedora, koje se fokusiralo na percepciju žrtava iz opštine Prijedor o suđenjima pred MKTJ i domaćim pravosuđem za zločine koji su počinjeni u ovoj severo-zapadnoj BiH opštini.¹¹¹ U svom istraživanju, Hodžić je pokazao da je, bez obzira na obilje sudski utvrđenih činjenica za zločine počinjene u Prijedoru, zbog odbijanja lokalnih vlasti u opštini i Republici Srpskoj da ove prihvate, niskih kazni odgovornima i institucionalne podrške koju su odgovorni dobijali od lokalne zajednice, uticaj suđenja za ratne zločine (pred međunarodnim i domaćim pravosuđem) na dostizanje pravde za žrtve značajno limitiran.¹¹²

U periodu od januara do aprila 2021. godine, na inicijativu Ureda Konrad Adenauer Fondacije u BiH i Programa vladavine prava Jugoistočna Evropa KAS, Udruženje Pravnika iz Sarajeva je sprovedlo istraživanje na temu percepcije žrtava čiji su članovi porodica ubijeni i/ili nestali u Srebrenici o procesu utvrđivanja odgovornosti pred domaćim pravosuđem u Bosni i Hercegovini (Sud BiH) za zločine počinjene u Srebrenici, kao i o njihovom odnosu prema dometima i posti-

¹⁰⁸ Program Ujedinjenih nacija za razvoj - Misija u BiH je objavila specijalni izveštaj „Suočavanje s prošloću i pristup pravdi iz perspektive javnosti“ u kome su prezentovani rezultati istraživanja javnog mnjenja o tranzicionoj pravdi, dometima njenih strategija i pristupi pravdi u Bosni i Hercegovini sprovedenog 2010. godini.

¹⁰⁹ Kutnjak Ivković, S., Hagan, J. (2016). Pursuit of justice and the victims of war in Bosnia and Herzegovina: An exploratory study. *Crime, Law, and Social Change*, 65(1), 1–27;

¹¹⁰ Kutnjak Ivković, S., Hagan, J. (2017). The legitimacy of international courts: Victims' evaluations of the ICTY and local courts in Bosnia and Herzegovina. *European Journal of Criminology*, Vol. 14(2).

¹¹¹ Hodžić, Refik, Living the Legacy of Mass Atrocities: Victims' Perspectives on War Crimes Trials (March 2010). *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 8, Issue 1, pp. 113-136, 2010.

¹¹² Isto, 131-136.

zanju pravde za žrtve. Sa ispitanicima su sprovedeni dubinski intervjui od strane istraživača da bi se dobili dublji i temeljniji uvidi u pitanja obuhvaćena istraživanjem.

Ogromna većina ispitanih su žene kojima su muški članovi porodice ubijeni ili nestali u Srebrenici.¹¹³ Opseg godina žrtava kreće se između 47 i 73, a prosek godina svih ispitanih je 62,8.

54,84% ispitanih je pre rata živelo na teritoriji opštine Bratunac, odakle je većina njih sa svojim porodicama završila u Srebrenici (jedna osoba je rođena u opštini Novi Travnik, jedna u Bijeljini a jedna u Višegradu, ali su sve tri osobe pre rata živele u Bratuncu), 35,48% ispitanih je bilo rodom iz opštine Srebrenica a 9,68% je bilo rodom iz Vlasenice. Niti jedna ispitanica osoba se nije vratila u Srebrenicu nakon rata i sada žive na teritoriji Kantona Sarajevo.

Među ispitanicima je najviše domaćica, njih 80,65%, 9,68% nezaposlenih, 6,45% penzionera i 3,23% zaposlenih. Među njima, 58,06% ispitanih imaju osnovno obrazovanje, 32,26% srednju stručnu spremu, 6,45% su nepismeni, dok 3,23% nije želelo da ostavi podatke o tome.

Više od polovine, 54,84% ispitanih je pristalo da razgovara pod svojim imenom i prezimenom, dok je 45,16% izabralo da svoj iskaz da kao N.N lice.

Sve ispitanice osobe su članice i članovi nekoliko udruženja žrtava – „Udruženja Žena Podrinja – Bratunac“, „Majke enklave Srebrenice i Žepe“, „Udruženja porodica šehida i palih boraca općine Ilidža“ i „Udruženja građana nosioci ratnih priznanja Zlatni Ljiljan“ i „Zlatna policijska značka Općine Ilidža“. Mnogi od ispitanih učestvuju u radu i aktivnostima nekoliko udruženja, a jedna od ispitanih osoba je potpredsednica jednog od udruženja.

Preživeli članovi porodica žrtava uglavnom navode da učestvuju u aktivnostima udruženja koja su vezana za organizaciju komemoracija i dženaza koje se organizuju svake godine u Potočarima (poput pripremanja hrane za učesnike marša, posetioce, goste i delegacije, organizacije prevoza i drugim logističkim aktivnostima) - njih 70,97%, a isti procenat njih učestvuje i u organizovanim obilascima mezarja i učestvovanje u komemoracijama (70,97%). Među ispitanicima, 9,68% je u organizaciji udruženja prisustvovalo i pratilo suđenja optuženima za zločine u Srebrenici pred MKTJ u Hagu, isti procenat (9,68%) je pratio i suđenje i izricanje presude Naseru Oriću pred

¹¹³ Svi podaci koji slede dobijeni su na osnovu dubinskih intervjua koji su vođeni sa članovima porodica žrtava genocida u Srebrenici u periodu februar - mart 2021. godine.

Sudom BiH, dok je 6,45% pratio i neka druga suđenja pred Sudom BiH. 6,45% ispitanika je u organizaciji udruženja takođe pratilo i proces ekshumacija posmrtnih ostataka žrtava genocida. Isto toliko ispitanika ne učestvuje ni u kakvim aktivnostima udruženja, ne navodeći posebne razloge za ovo. Na kraju 3,23% je navelo da se bavi i nekim administrativnim poslovima unutar udruženja čiji su članovi.

Među ispitanicima više od pola ispitanika je izgubilo najmanje dvoje i/ili troje članova uže porodice - njih 61,29% je izgubilo muža, majku, oca, brata i/ili dete.¹¹⁴ Njih 16,13% je izgubilo četiri ili više članova a jednoj ispitanici je ubijeno osam članova porodice - suprug, dva sina i petorica braće.¹¹⁵ Ljudski gubici u široj porodici ispitanika se kreću između 10 daljih srodnika do nekoliko desetina osoba, pa čak i stotinu osoba.¹¹⁶

Mera osećanja žrtava da su dobile satisfkaciju za patnje koje su preživjele i gubitke sa kojima se suočavaju svakodnevno istovremeno je i mera u kojoj procenjujemo spremnost jednog društva da se suoči sa nasleđem zločina iz prošlosti.¹¹⁷ U istraživanju sprovedenom 2010. godine, Misija Ujedinjenih nacija za razvoj je predstavila zabrinjavajuć podatak da više od 81% ispitanih građana BiH smatra da su žrtve napuštena kategorija stanovništva od strane svih segmenata društva - taj stav je delilo 40% svih ispitanika i u gotovo svim kategorijama ispitanika, dok je 41,0% smatralo je pažnja koju vlasti i druge organizacije eventualno i posvećuju žrtvama nedovoljna.¹¹⁸ Posebno se u ovom istraživanju ukazalo na odnos žrtava prema suđenjima za ratne zločine, u čijem fokusu se zbog prirode ovih tela nalaze odgovorni za ratne zločine - takvo što je žrtvama uvek teško za razumeti i jača ne samo skepticizam žrtava prema radu i rezultatima pra-

¹¹⁴ Za potrebe istraživanja, opredelili smo se da užom porodicom smatramo članove domaćinstva u kojima je ispitanik/ca živela pre rata i tokom rata - što je u specifičnim okolnostima Srebrenice a i same zajednice značilo da je u pitanju porodična zajednica sa više generacija - dede, babe, roditelji, deca, kao i rođenih braća i sestara ukoliko su živeli u istom domaćinstvu.

¹¹⁵ Izjava A.M, 05.03.2021.

¹¹⁶ Jedan od ispitanika je naveo da je broj muških članova u njegovoj porodici prepolovljen, dok je jedna ispitanica navela da su joj od uže i šire rodbine ostale samo tri sestre, a da je izgubila sve muške članove porodice - kako uže tako i šire.

¹¹⁷ Program Ujedinjenih nacija za razvoj - Misija u BiH, „Suočavanje s prošloću i pristup pravdi iz perspektive javnosti“ izveštaj.

¹¹⁸ Program Ujedinjenih nacija za razvoj - Misija u BiH, „Suočavanje s prošloću i pristup pravdi iz perspektive javnosti“ izveštaj. Tabela br.18

vosudnih institucija već i jača nepoverenje u uopšte domete krivične pravde u kontekstu suočavanja sa prošlošću.¹¹⁹ Dodatne probleme stvara i odnos državnih institucija i političkih elita koje pružaju kako praktičnu pomoć i podršku optuženicima za ratne zločine i članovima njihovih porodica, tako i podršku kroz poruke i konkretne korake i potezima koje preduzimaju, poput organizovanja državnih dočeka za počinioce po odsluženju kazne i povratka u zemlju, do davanja verbalne i institucionalne podrške za aktivno učešće u životu zajednice i društva u kome žive.¹²⁰

Istraživanje koje je sproveo Udruženje "Pravnik" se ne razlikuje mnogo od ovih pretpostavki i zaključaka koja su predstavljena u drugim istraživanjima.

Prema podacima dobijenim u dubinskim intervjuima, ispitanici su ocenjivali rad različitih institucija ocenama od 1 do 5.¹²¹

Ispitanici su davali svoje ocene rada istražnih organa, tužilaštva, Službe za podršku svjedocima i žrtvama Suda BiH i sudskih veća. Posebno su im postavljana pitanja da li su davali izjave istražnim organima, da li su bili pozivani da svedoče na sudu, da li su u tom slučaju dobili podršku, itd. Posebno su pitani da ocene presude koje se donose pred Sudom BiH. Sa ispitanicima se razgovaralo i o procesu potrage za nestalim članovima svojih porodica i familija - kojoj su instituciji prijavljivali nestanke, da li su svi nestali članovi porodice pronađeni i ukopani, te ključne informacije o ovom procesu.

Iako su suđenja za ratne zločine dominantna strategija za suočavanje sa zločinima počinjenim u radu u BiH, dometi krivične pravde od strane ispitanih žrtava iz Srebrenice ocenjeni kao izrazito loši, odnosno nezadovoljavajući. Čak 87,10% ispitanih članova porodica žrtava je rad ovih institucija ocenilo kao nezadovoljavajuće - kao razloge navodeći da su napori koje oni ulažu nedovoljni dok se na rezultate previše dugo čeka. Neki od ispitanika su posebno naglasili svoje nezadovoljstvo radom istražnih organa: „Stanje je nezadovoljavajuće. Nešto se radi, ali to je ne-

¹¹⁹ Kako se navodi u istraživanju, žrtve nisu i ne moraju poznavati garancije koje krivični postupak pruža optuženima za ratne zločine, poput prava na pravično suđenje, mogućnost izdržavanja kazne po povlašćenom režimu, ili puštanje iz pritvora do početka suđenja, kao i mnoga druga prava regulisana međunarodnim konvencijama. Isto, 30.

¹²⁰ O tome kako žive i kakvu društvenu i institucionalnu podršku uživaju ratni zločinci ukazuju malobrojne organizacije civilnog društva u regionu. O tome je u svojoj analizi pisao i Ivica Đikić za portal Novosti: Moj je tata zločinac iz rata, 04.10.2016, Novosti, dostupno na: <https://www.portalnovosti.com/moj-je-tata-zlocinac-iz-rata>.

¹²¹ 1: Loše-nezadovoljavajuće, 2 - zadovoljavajuće, 3 - dobro, 4 - vrlo dobro i 5 odlično.

dovoljno“¹²², dok je jedna od članica udruženja žrtava istakla da često ova udruženja na sebe preuzimaju teret istraživanja zločina i njihovih posledica: „većinom Majke Srebrenice istražuju lokacije nestalih i mjesta gdje su sakrivene masovne grobnice i posmrtni ostaci umjesto državnih organa“ dok za to vreme Tužilaštvo „odugovlače slučajeve“¹²³.

16,13% ispitanih je dalo izjave nekim od istražnih organa u vezi zločina u kojima su stradali njihovi najbliži - neki i po nekoliko puta i to uglavnom istražnim organima u Sarajevu ili u Tuzli.¹²⁴ Niti u jednom od ovih slučajeva žrtve nisu bile kasnije kontaktirane od strane istražnih organa, niko ih nije obavestio o mogućim istragama, niti su pokrenuti procesi u ovim slučajevima.¹²⁵

U slučaju jednog od ispitanika koji jesu davali izjave istražnim organima BiH, zločin u kome je stradao njegov članovi porodice procesuiran je pred MKTJ, a odgovorni za ovaj zločin, Momir Nikolić osuđen na dugogodišnju kaznu zatvora.¹²⁶ Jedna od ispitanica je navela da iako nije davala izjavu, niti je saslušana u svojstvu svedoka-oštećenog pred Sudom BiH, zločin u kome je stradao njen suprug je procesuiran pred Sudom BiH,¹²⁷ a ona je prisustvovala izricanju presude protiv Milorada Trbića, koji je osuđen za genocid u Srebrenici i osuđen na 20 godina zatvora.¹²⁸

U slučaju ubistva muževa dve od ispitanica, pokrenuta je istraga pred Višim sudom u Beogradu, gde nju i druge članice udruženja zastupa advokat Fonda za humanitarno pravo¹²⁹, a žrtve redovno u organizaciji FHP-a i Udruženja žrtava i svjedoka genocida iz BiH dolaze na ročišta u Beograd i prate suđenje osmorici pripadnika Centra za obuku Jahorina Specijalne brigade policije MUP Republike Srpske za ubistvo najmanje 1.313 Bošnjaka u Kravici.¹³⁰ Kao posebnu podršku koju žrtve dobijaju u ovom procesu, ispitanica je navela podršku organizacije iz Beograda, Žene

¹²² Izjava D.H, 03.03.2021.

¹²³ Izjava M.H, 03.03.2021.

¹²⁴ Izjave: M.D, 08.03.2021., H.M, 09.03.2021., D.H, 03.03.2021., N.N, 02.03.2021., N.N, 26.02.2021.

¹²⁵ Isto.

¹²⁶ Izjava, D.H, 03.03.2021.

¹²⁷ Izjava K.R, 08.03.2021.

¹²⁸ Vidi deo: Utvrđivanje odgovornosti za zločine počinjene u Srebrenici pred sudom BiH.

¹²⁹ Izjava H.O, 02.03.2021.

¹³⁰ Pred Višim sudom u Beogradu u toku je suđenje pripadnicima Centra za obuku Jahorina Specijalne brigade policije MUP-a Republike Srpske. Optuženi, Nedeljko Milidragović komandir 2. voda Prve čete, zatim pripadnici 2. voda Milivoje Batinica, Aleksandar Dačević, Boro Miletić, Jovan Petrović i Dragomir Parović, kao i pripadnici 1. voda Prve čete Aleksa Golijanin i Vidosav Vasić, terete se za ubistvo najmanje 1313 bošnjačkih civila 14. jula 1995. godine, unutar i u neposrednoj okolini hangara zemljoradničke zadruge u selu Kravica.

u Crnom, koje redovno obeležavaju i organizuju komemorativne svečanosti posvećene sećanju na žrtve genocida u Srebrenici u Beogradu i Srbiji.¹³¹

Što se tiče rada Službe za podršku svjedocima i žrtvama Suda BiH, čak 22,58% nikada nije čulo za postojanje ovakve Službe, dok je među onima koji jesu čuli, a među njima skoro polovina ne poznaje nikoga ko je dobio njihovu pomoć. Tek je jedna ispitanica navela da poznaje nekog ko je svedočio pred Sudom i tamo dobio njihovu pomoć¹³². Više od polovine ispitanih nije podnelo zahtev za naknadu štete, a jedan od ispitanih posebno navodi da je očekivao "da ih predstavnici državnih organa BiH informišu o ovoj mogućnosti i načinima kako da ostvare svoja pravo i tuže RS za zločine i uništenu nepokretnu imovinu."¹³³ Od onih koji jesu podneli zahteve za naknadu štete, 92,86% njih se o toj mogućnosti informisalo preko udruženja žrtava čiji su članovi, preko koga su i podneti zahtevi. Najveći broj podnetih zahteva je deo nekih od inicijativa Pokreta majki Srebrenice i Žepe pred holandskim sudovima.

Kod grupe koja je rad Suda BiH ocenila kao lošim, odnosno nezadovoljavajućim (87,10% od svih ukupno ispitanih), ističu se kritike da suđenja idu sporo i traju izuzetno dugo¹³⁴, a neke od žrtava su zabrinute jer smatraju da Sud dozvoljava da „ratni zločinci hodaju slobodno, procesi se razvlače“ i po njihovom shvatanju je nepojmljivo „da se ratni zločinci brane sa slobode“¹³⁵, dok nezadovoljstvo dugotrajnošću i razvlačenju postupaka povezuju i sa sve većim umiranjem svedoka ratnih zločina i zabrinutošću zbog toga.¹³⁶ Kao jedan od problema, jedna od ispitanica je navela i pretnje koje svedoci i žrtve dobijaju zbog svedočenja, što u konačnici ugrožava i proces suđenja za ratne zločine.¹³⁷

Samo je 6,45% ispitanih članova porodica - žrtava presude koje se izriču pred Sudom BiH ocenilo kao dobre, odnosno vrlo dobre, dok je 93,55% ispitanih iste ocenilo kao loše, odnosno nezadovoljajuće. Pre svega, one su neadekvatne i nesrazmerne težini učinjenih krivičnih dela¹³⁸,

¹³¹ Izjava H.O, 02.03.2021.

¹³² Izjava, E.T, 05.03.2021.

¹³³ Izjava D.H, 03.03.2021.

¹³⁴ Izjava M.H, 03.03.2021 i izjava N.N (a), 04.03.2021.

¹³⁵ Izjava M.H. 03.03.2021.

¹³⁶ Izjava K.R, 08.03.2021.

¹³⁷ Izjava K.R, 08.03.2021.

¹³⁸ Izjava B.H, 03.03.2021.

čak ih jedna ispitanica ocenjuje kao „mizerne u odnosu na počinjena djela“¹³⁹, a druga kao „ponižavajuće za žrtve“¹⁴⁰ i „minimalne“, što ima za posledicu da se osuđeni ponašaju kao da nisu osuđeni. Dodatan problem stvara i prevremeno puštanje na slobodu odgovornih za najteža kršenja međunarodnog prava, što žrtve doživljavaju ne samo kao nekažnjivost u kojoj počinioци uživaju, već i kao nastavak nepravde koju su preživele.¹⁴¹ Za jednog od ispitanika, prevremeno puštanje osumnjičenih na slobodu, ili odgovornih na prevremenu slobodu nakon izdržanog dela kazne ukazuje na to da zaposleni u pravosuđu opstruiraju, minimiziraju zločine i jasno se stavljaju na stranu počinilaca.¹⁴² Takve odluke uz niske kazne koje se dodeljuju odgovornima, prema rečima ovog preživelog „mogu ohrabriti i voditi novom genocidu“.¹⁴³

Niti u jednom slučaju ispitanici članovi porodica žrtava genocida u Srebrenici nisu odgovorili potvrdno da je u njihovom slučaju, slučaju njihove porodice ili u slučaju zajednice pravda zadovoljena.

U dosadašnjim analizama o rezultatima i naporima pravosuđa u Bosni i Hercegovini da utvrdi odgovornost za zločine počinjene tokom rata malo je ili nimalo pažnje bilo posvećeno percepciji porodica žrtava i preživelih. Uglavnom je fokus počivao na poštovanju uspostavljenih standarda, obezbeđivanju pravičnosti suđenja, kao i obezbeđivanju veće efikasnosti u rešavanju slučajeva. Po prirodi ovih tela, u centru njihovog rada stoji osumnjičeni za zločine - a utvrđivanje njegove individualne krivične odgovornosti je primarni zadatak ovih tela. Preživeli zločina i članovi porodica žrtava sa druge strane ne mogu uticati na donošenje odluka tužilaca i/ili sudija.¹⁴⁴ Ipak, u kontekstu suđenja za ratne zločine i procesa tranzicione pravde, uloga i mesto žrtve u ovom procesu nisu i ne mogu biti svedeni samo na nivo dokaza.¹⁴⁵ Žrtve moraju biti pre svega detaljno informisane, između ostalog o realnim očekivanjima od procesa, o procesnim pravima i toku postupka, i njegovim rezultatima. Posebno je važno uspostaviti i negovati kanale komunikacije sa žrtvama koje su izabrane i/ili su dale izjave o stradanjima kako bi se sprečila ponovna trauma-

¹³⁹ Izjava N.N (a), 04.03.2021.

¹⁴⁰ Izjava M.H. 03.03.2021.

¹⁴¹ Izjava N.N, 09.03.2021.

¹⁴² Izjava D.H, 03.03.2021.

¹⁴³ Isto.

¹⁴⁴ OHCHR, Rule of Law tools for post-conflict states: Prosecution initiatives, 2006.

¹⁴⁵ Isto.

tizacija ili izazvalo osećanje da njihovo iskustvo stradanja nije dovoljno važno da bude uključeno u proces.¹⁴⁶ Kako je to primetio Hodžić u svojoj analizi percepcije žrtava u Prijedoru, velika grupa žrtava se nalazi u jednoj vrsti međuprostora, rastrzana između očekivanja uključenosti, što dodatno stvara osećaj anksioznosti zbog straha od bivanja izloženim pred odgovornima za zločine i osećaja neadekvatnosti koji se stvara zbog toga što njihova izjava 'nije bila dovoljno dobra da bude uključena u proces', i nemanja šanse da pred sudom ispričaju svoju priču.¹⁴⁷

Dodatan problem predstavlja i nepoznavanje i nerazumevanje kompleksnosti pravosudnog procesa ili zakonodavstva koje reguliše ovu oblast među preživelim zločina, što onda uzrokuje nezadovoljstvo određenim odlukama tužilaca i sudija ili izrečenim kaznama. Sa jedne strane, nije neuobičajena praksa da se okrivljeni puštaju da se brane sa slobode, ali u kontekstu ratnih zločina i tranzicione pravde razlozi za određivanje pritvora u toku trajanja postupka ne mogu biti jedini dovoljan kriterijum već se mora voditi računa i o odnosu zajednice preživelih i žrtava prema tome - prvenstveno ako i osumnjičeni za zločine i preživeli žive u istoj zajednici i kreću se po istim mestima. Pored osećaja straha za sopstvenu bezbednost i traume koja ne zaceljuje a koje izaziva svakodnevno susretanje sa osumnjičenima za ratne zločine, puštanje osumnjičenih da se brane sa slobode kod preživelih i porodica žrtava izaziva i osećaj nepravde, jer puštanje osumnjičenih da se brane sa slobode doživljavaju kao privilegovanost u odnosu na žrtve i doprinosu urušavanju poverenja u pravosuđe. Istovremeno, izricanje niskih kazni i često uzimanje u obzir olakšavajućih okolnosti kada su u pitanju optuženi za ratne zločine, u potpunosti obesmišljava ne samo osećaj da kazne služe tome da se spreče neki budući zločini, već i osećaj da je jedanod ciljeva suđenja za ratne zločine i doprinos pravdi za žrtve.

Zbog svega toga je neophodno da pravosuđe prepozna važnost komunikacije sa zajednicom preživelih, da tu komunikaciju održava konstantno, a da ona počiva na lakoj dostupnosti informacijama od značaja za zajednicu, poput objašnjenog toka postupka i toga šta mogu da očekuju od procesa. Na taj način, zajednica preživelih i porodica žrtava će od samog početka biti uključene u proces a 'doprinos pravdi za žrtve' neće više biti prazna floskula na koju se poziva pravosuđe kada govori o ovoj temi.

¹⁴⁶ Isto.

¹⁴⁷ Hodžić, Refik, Living the Legacy of Mass Atrocities: Victims' Perspectives on War Crimes Trials (March 2010). *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 8, Issue 1, 2010, 124.

Kao najveći društveni problem procesa suočavanja sa prošlošću u odnosu na genocid u Srebrenici u Bosni i Hercegovini ispitanici su istakli negiranje genocida, i čak 96,77% je eksplicitno navelo da se na državnom nivou u Bosni i Hercegovini mora doneti zakon kojim bi se regulisalo ovo pitanje, uključujući i defnisanje kazni za one koji to čine. Pored toga, 77,42% ispitanik smatra da nadležne institucije BiH moraju ubrzati proces rešavanja sudbine nestalih Srebreničana, pronaći nestale i kazniti i procesuirati odgovorne za ove zločine. Razlozi koje navode za ovo su mnogostruki - populacija žrtava stari i umire i postoji realan strah da mnogi i mnoge od njih nikada neće pronaći svoje članove porodica i na taj način doživeti pravdu.¹⁴⁸ Pored toga, jedan deo žrtava često nailazi na odgovorne za ubistvo i nestanke njihovih članova porodice na ulicama na primer Bratunca i Vlasenice,¹⁴⁹ a jedna ispitanica je prijavila da se oseća izuzetno nebezbedno kada ode u Srebrenicu, jer su ona i njena deca već bili žrtve verbalnih napada svojih komšija Srba¹⁵⁰. Nekoliko ispitanika je posebno naglasilo i pitanje povratka i povratničke populacije navodeći da je neophodno da se pruži veća pomoć, koja bi uključivala i nadoknadu štete koju su preživeli¹⁵¹, ali i korenite promene koje bi značile izdvajanje Srebrenice kao posebnog distrikta, 'da se vrati na neki način u ruke žrtava jer oni koji su počinili zločine odlučuju o povratku, obnovi, kretanju, održavanju ukopa i komemoracije u Potočarima'¹⁵².

Zaključak

Genocid u Srebrenici se i izdvaja kao poseban zločin počinjen u ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije, pre svega jer je jedini koga su međunarodne pravne instance okvalifikovale kao genocid, ali je istovremeno i finalni završetak svih onih operacija koje su preduzimane od aprila 1992. godine protiv bošnjačkog stanovništva Bosne i Hercegovine. I pored toga što su i pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju, Međunarodnim sudom pravde i nizu presuda pred Sudom BiH događaji u Srebrenici iz jula 1995. godine okvalifikovani kao genocid, proces negiranja i revizije utvrđenih činjenica dobija na zamahu poslednjih nekoliko godina, iako

¹⁴⁸ Izjava, A.M, 05.03.2021.

¹⁴⁹ Izjave: D.H, 03.03.2021, N.N, 09.03.2021., N.N, 08.03.2021.

¹⁵⁰ Izjava Z.A, 05.03.2021.

¹⁵¹ Izjava N.N, 04.03.2021.

¹⁵² Izjava M.H, 03.03.2021.

on nikada stvarno nije ni prekinut.¹⁵³ Nastavlja se sa politikom negiranja patnje žrtava, na različitim institucionalnim i društvenim nivoima.

“Za ljude koji su preživjeli masovno nasilje, kao i za porodice žrtava, negiranje pokreće obnavljanje boli. Ne samo da pokušava osporiti njihove patnje iz prošlosti, već cilja na živa sjećanja na traumu, koja su sastavni dio kolektivnih procesa rehabilitacije identiteta kao i individualnog psihološkog svođenja računa. Za žrtve i njihove porodice tvrdnje negatora predstavljaju oblik poniženja, posebno kada potiču ili se prenose iz vrhova društva. U ovom trenutku, poricanje genocida postaje ne samo ogorčenje koje trpi historijski progonjena grupa, već predstavlja i potencijalnu prijetnju. (...) Negiranje genocida osnažuje i ohrabruje počinitelje; u nedostatku društvenog konsenzusa o historijskim činjenicama i moralnom deliktu nasilja iz prošlosti, sve je veća mogućnost da se nasilje ponovi.”¹⁵⁴

Ne čudi stoga da je kao jedan od osnovnih problema društva i institucija u Bosni i Hercegovini najveći broj ispitanih predstavnika zajednice preživelih prepoznalo upravo negiranje genocida u Srebrenici. Od 2016. godine, kada je Gregory Stanton definisao deset nivoa genocida, poricanje je definisao kao poslednju fazu genocida.¹⁵⁵ Navodeći efikasne mere za borbu protiv poricanja, Stanton je pre svega izdvojio sistem krivične pravde - presude međunarodnih i lokalnih sudova koji se suprotstavljaju onima koji genocid poriču, relativizuju, minimizirau, opravdavaju i/ili osporavaju. Međutim, da bi se poricanje zaista iskorenilo u jednom društvu - onda pravdu treba da proprate i drugi koraci - obrazovanje u školama i medijima o činjenicama o genocidu, patnju koju su preživele žrtve, motivaciji počinitelaca i potrebi za ispunjavanjem prava žrtava.¹⁵⁶ Tek nakon toga, mi možemo govoriti o ispunjenju pravde za žrtve.

¹⁵³ Izveštaj o negiranju genocida u Srebrenici 2020, maj 2020, 35.

¹⁵⁴ Izveštaj o negiranju genocida u Srebrenici 2020, maj 2020, 25.

¹⁵⁵ Prethodne faze uključuju: klasifikaciju, simbolizaciju, diskriminaciju, dehumanizaciju, organizaciju, polarizaciju, pripremu, progon, eksterminaciju i poricanje. Dostupno na: <http://genocidewatch.net/genocide-2/8-stages-of-genocide/>.

¹⁵⁶ Isto

U kontekstu suočavanja sa odgovornošću za genocid u Srebrenici u kontekstu Bosne i Hercegovine, previše je izazova da bili obuhvaćeni jednim kratkim i ograničenim istraživanjem - međutim, ono što je ovo istraživanje pokazalo proizvodi zabrinutost zbog dominantnog osećaja da većina žrtava suđenja za ratne zločine i proces utvrđivanja odgovornosti više doživljava kao nepravdu koja traje nego kao proces nakon koga treba da oseće satisfakciju za patnju koju su preživeli.¹⁵⁷

I pored svih institucionalnih napora da se izgradi odgovoran odnos prema genocidu u Srebrenici kroz krivično gonjenje i kažnjavanje odgovornih, utvrđivanje činjenica o masakrima počinjenim tokom jula i avgusta 1995. godine, od samog zločina, a poslednjih godina sve više - činjenice se negiraju, suđenja su sve malobrojnija, žrtve umiru nepriznate, a odgovorni za zločine uživaju sve veću državnu i institucionalnu podršku onih koji predvode poricanje.

Nedavne inicijative Republike Srpske da formira dve međunarodne komisije sastavljene od osoba koje ne ulivaju poverenje zajednici žrtava jer su neki od njih u dosadašnjim izjavama negirali genocid u Srebrenici¹⁵⁸, nastavak je konstantne politike ovog entiteta da zločin negira i relativizuje, žrtve ponizi a zločince ohrabri i nagradi. Istovremeno, suđenja gube na zamahu i važnosti zbog fokusiranja, pre svega Tužilaštva BiH, na predviđenu normu koja se mora ispuniti zacrtanim ciljevima¹⁵⁹ a ne na suštinu procesa utvrđivanja odgovornosti za počinjene zločine. Suđenja traju dugo i sporo, ponekad i duži niz godina, a žrtve sve više umiru, nesačekavši pravdu. Dodatan problem je i nepostojanje sveobuhvatnog sistema reparacija, koji bi ovo pitanje u BiH podigao sa nivoa socijalne pomoći na nivo prave i pravedne reparacije za patnju koja je žrtvama učinjena. Pored toga, žrtve koje i budu u prilici da svedoče protiv učinioca ratnih zločina i bude im dosuđena naknada u krivičnom postupku od učinioca krivičnog dela (a ne budu prebačeni na parnični postupak), vrlo često nisu u prilici da naplate štetu jer počinioци a često i državne institucije BiH opstruiraju ovaj proces.¹⁶⁰ Jedna od posebno pogođenih kategorija preživelih žrtava

¹⁵⁷ Izjava N.N, 04.03.2021.

¹⁵⁸ Albina Sorguc, Komisije RS-a za istraživanje ratnih stradanja: Potraga za činjenicama ili prekrjanje istine, Balkan Insight, 25.02.2019, dostupno na: <https://balkaninsight.com/2019/02/25/komisije-rs-a-za-istrazivanje-ratnih-stradanja-potruga-za-cinjenicama-ili-prekranje-istine/?lang=sr>.

¹⁵⁹ Joanna Korner, Procesuiranje ratnih zločina na državnom nivou u Bosni i Hercegovini, jun 2016. godine, 13.

¹⁶⁰ U novembru 2017. godine žena koja je preživela ratno seksualno nasilje „Gospođa A“ iz BiH, zastupana od strane nevladine organizacije TRIAL International, podnela je predstavku protiv BiH UN Komitetu protiv torture

koju ovi problemi opterećuju su povratnici u Srebrenicu - oni su izloženi stalnim provokacijama i verbalnim uznemiravanjima, te napadima i uvredama. Zbog toga i jedan deo ispitanika podržava političke zahteve da Srebrenica dobije poseban status izvan RS i izmenu Izbornog zakona po kojem bi se u Srebrenici izbori vršili na osnovu predratnog popisa stanovništva.¹⁶¹

Istovremeno, konstantna opstrukcija institucija susedne Srbije u odnosu na zahteve pravosuđa Bosne i Hercegovine, i poruke koje svakodnevno šalju predstavnici vlasti Republike Srpske ali i Srbije, izazivaju veliku zabrinutost unutar zajednice žrtava i preživelih i među njima stvara osećaj poniženja i nepriznavanja patnje koju su preživele.

Da bi proces pomirenja u BiH konačno bio pokrenut sa mrtve tačke, neophodno je preduzimanje nekoliko koraka - pre svega fokusiranje pravosuđa na suštinska pitanja - procesuiranje najsloženijih predmeta koji uključuju optužbe za genocid, zločine protiv čovečnosti ili najsloženije oblike odgovornosti, prihvatanje sudski utvrđenih činjenica i njihovo zvanično priznanje, stvaranje sveobuhvatnog programa reparacija i konkretna pomoć povratničkoj populaciji. Sve to zajedno bi pomoglo procesu pomirenja, neophodnom za mirnu budućnost ne samo Bosne i Hercegovine, već i čitavog post-jugoslovenskog prostora.

upravo zbog neuspeha vlasti da ispune Konvencijom preuzete obaveze i „Gospođi A“ omoguće efektivno i provodivo pravo na adekvatnu naknadu. Navedenom odlukom Komitet, između ostalog, nalaže Bosni i Hercegovini da joj se isplati naknada štete. Odlukom je zahtevano i da Bosna i Hercegovina uspostavi efektivni sistem reparacija na državnom nivou kako bi se pružile reparacije žrtvama ratnih zločina. Do sada, BiH nije ispunila ovu odluku. Vidi više na: <https://trial.ba/?p=969>.

¹⁶¹ Izjava, M.H, 03.03.2021.

Izvori:

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment, I.C.J. Reports 2007.

Rezolucija 827 SB UN, 25.maj 1993, S/RES/827 (1993).

Tužilac protiv Radovana Karadžića IT-95-5/18 i MICT-13-55.

Tužilac protiv Ratka Mladića IT-09-92 i MICT-13-56.

Tužilac protiv Zdravka Tolimira IT-05-88/2.

Tužilac protiv Popovića i drugih IT-05-88.

Tužilac protiv Radislava Krstića IT-98-33.

Tužilac protiv Momira Nikolića IT-02-60/1.

Tužilac protiv Popovića i drugih IT-05-88.

Tužilac protiv Dragana Obrenovića IT-02-60/2.

Tužilac protiv Blagojevića i Jokića IT-02-60.

Tužilac protiv Dražena Erdemovića IT-96-22.

Tužilac protiv Slobodana Miloševića IT-02-54.

Predmet Škorpioni http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/skorpioni_1.html.

Predmet Srebrenica - Branjevo (opt.Brano Gojković) <http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/srebrenica-branjevo.html>.

Predmet Srebrenica (opt.Nedeljko Milidragović) <http://www.hlc-rdc.org/Transkripti/srebrenica.html>.

Drugostepena presuda, Tužilaštvo BiH u predmetu protiv optuženih Radomir Vukovića i Zorana Tomića, 17.12.2014., S1 1 K 006124 15 Kžk 2.

Drugostepena presuda, Tužilaštvo BiH u predmetu protiv optuženog Željka Ivanovića, 18.06.2014, S1 1 K 003442 14 Kžk 2

Drugostepena presuda, Tužilaštvo BiH protiv Mitrović Petra, 22.01.2014., S 1 K 014264 13 Krž.

Drugostepena presuda, Tužilaštvo BiH protiv Trifunović Milenka, Džinić Brane, Radovanović Aleksandra, Jakovljević Slobodana i Medan Branislava, 23.01.2014., S1 1 014263 13 Krž.

Drugostepena presuda, Tužilaštvo BiH protiv Duška Jevića i Mendeljeva Đurića, 03.03.2017., S1 1 K 003417 16 Krž 15.

Drugostepena presuda, Predmet Tužilaštva BiH protiv Milorada Trbića, 19.01.2015., S1 1 K 017791 14 Krž (veza X-KRŽ-07/386).

Drugostepena presuda, Predmet Tužilaštva BiH protiv Momira Pelemiša i Slavka Perića, 18.10.2012., S1 1 K 003379 12 Krž 10.

Drugostepena presuda, Predmet Tužilaštva BiH protiv Ostoje Stanišića, 11.10.2018., S1 1 K 010315 17 Kžk.

Drugostepena presuda, Tužilaštvo BiH protiv Franca Kosa, Stanka Kojića, Vlastimira Golijana i Zorana Goronje, 15.02.2013., S1 1 K 003372 12 Krž 13 (veza X-KR-10/893-1).

Drugostepena presuda, Predmet Tužilaštva BiH protiv Božidara Kuvelje, 19.11.2013., S1 1 K 004050 13 Krž 15.

Drugostepena presuda, Tužilaštvo BiH protiv Zdravka Božića i dr., 05.10.2009., X-KRŽ-06/236.

Drugostepena presuda, Predmet Tužilaštvo BiH protiv Srećka Boškovića, 25.01.2016., S1 1 K 017133 15 Krž 4.

Prvostepena presuda, Predmet Dragan Crnogorac, 12.05.2011., S1 1 K 005805 11 KrI.

Prvostepena presuda, Predmet Marko Boškić, 19.07.2010., X-KR-10/928.

Prvostepena presuda, Predmet Vaso Todorović, 22.10.2008., X-KR-06/180-1.

Prvostepena presuda, Predmet Milivoje Ćirković, 28.09.2009., X-KR-10/1029.

Prvostepena presuda, Predmet Zoran Kušić, 11.03.2011., S1 1 K 004837 11 Kro.

Predmet Mile Kosorić i dr, S1 1 K 027404 18 Kri. Dostupno na:
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3711/show>.

Predmet Borislav Stojišić i dr, S1 1 K 028563 18 Kro. Dostupno na:
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3850/show>.

Predmet Rade Garić, S1 1 K 029228 18 Kri. Dostupno na:
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3888/show>.

Predmet Miodrag Josipović i dr, S1 1 K 017057 14 KrI. Dostupno na:
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3333/show>.

Predmet Milomir Savčić, S1 1 K 034456 20 Kri. Dostupno na:
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/4058/show>.

Predmet Milisav Gavrić, S1 1 K 002827 08 Kro. Dostupno na:
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/2547/show>.

Predmet Radoslav Janković, S1 1 K 020442 15 Kro. Dostupno na:
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3560/show>.

Predmet Svetozar Kosorić, S1 1 K 023998 16 Kro. Dostupno na:
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3650/show>.

Predmet Tomislav Kovač, S1 1 K 027292 18 Kri. Dostupno na:
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/3709/show>.

Predmet Zoran Malinić, S1 1 K 026411 20 kro. Dostupno na:
<http://www.sudbih.gov.ba/predmet/4509/show>.

Izveštaj, Komisija za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. godine, jun 2004. godine.

Dodatak izvještaju od 11. juna 2004. godine o događajima u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. godine, 15.10.2004. godine.

Zaključak Vlade Republike Srpske, 02/1-020-1301/04, 28.10.2004. godine.

Izjava Dragana Čavića 22.06.2004. godine, dostupno na:
<https://www.youtube.com/watch?v=jsB-Wvia3fI>.

Revidirana državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina, maj 2018. godine.

Intervjui:

1. Izjava N.N.26.02.2021.
2. Izjava N.N-1, 02.03.2021.
3. Izjava N.N-2, 02.03.2021.
4. Izjava H.O, 02.03.2021.
5. Izjava Z.A, 03.03.2021.
6. Izjava M.H, 03.03.2021.
7. Izjava D.H, 03.03.2021

8. Izjava B.H, 03.03.2021.
9. Izjava N.N-1, 03.03.2021.
10. Izjava N.N-2, 03.03.2021.
11. Izjava N.N-1 04.03.2021.
12. Izjava N.N-2, 04.03.2021
13. Izjava N.N-3, 04.03.2021.
14. Izjava N.N-4, 04.03.2021.
15. Izjava N.N-5, 04.03.2021
16. Izjava V.M, 05.03.2021.
17. Izjava Z.A, 05.03.2021.
18. Izjava A.M, 05.03.2021
19. Izjava E.T, 05.03.2021.
20. Izjava V.H, 05.03.2021.
21. Izjava K.R, 08.03.2021.
22. Izjava N.N-1, 08.03.2021.
23. Izjava N.N-2, 08.03.2021.
24. Izjava N.N-3, 08.03.2021.
25. Izjava M-D, 08.03.2021.
26. Izjava N.N, 09.03.2021.
27. Izjava R.B, 09.03.2021.
28. Izjava R.V, 09.03.2021.
29. Izjava S.M, 09.03.2021.
30. Izjava R.A, 09.03.2021.
31. Izjava H.M, 09.03.2021.

Literatura:

Mirsad Tokača, Bosanska knjiga mrtvih - Ljudski gubici u Bosni i Hercegovini 1991-1995, Istraživačko-dokumentacioni centar Sarajevo, Fond za humanitarno pravo, Sarajevo 2012.

Aleksandar Trifunović, Četvrt veka neisplativog pomirenja: Esej o 25 godina sećanja na Srebrenicu, Friedrich Ebert Stiftung, jul 2020.

Izveštaj o negiranju genocida u Srebrenici 2020, Memorijalni centar Srebrenica - Potočari: Spomen obilježje i mezarje za žrtve genocida iz 1995. godine, maj 2020.

OSCE, Zapažanja o državnoj strategiji za rad na predmetima ratnih zločina i Nacrtu revidirane strategije iz 2018. godine, uključujući i predmete 'kategorije A' Pravila puta, 2018. godine.

OSCE, Sutkinja Joanna Korner, Procesuiranje ratnih zločina na državnom nivou u Bosni i Hercegovini, izveštaj, 2016. godine.

UNDP, Suočavanje s prošloću i pristup pravdi iz perspektive javnosti, izveštaj, 2013.

Kutnjak Ivković, S., Hagan, J. (2016). Pursuit of justice and the victims of war in Bosnia and Herzegovina: An exploratory study. *Crime, Law, and Social Change*, 65(1).

Kutnjak Ivković, S., Hagan, J. (2017). The legitimacy of international courts: Victims' evaluations of the ICTY and local courts in Bosnia and Herzegovina. *European Journal of Criminology*, Vol. 14(2).

Hodžić, Refik, Living the Legacy of Mass Atrocities: Victims' Perspectives on War Crimes Trials (March 2010). *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 8, Issue 1, pp. 113-136, 2010.

OHCHR, Rule of Law tools for post-conflict states: Prosecution initiatives, 2006.

Internet stranice:

Interpol: <https://www.interpol.int>.

REKOM - mreža pomirenja: <https://www.recom.link/bhsc/prekid-cutnje-o-tajnim-grobnicama-sudbini-nestalih-u-ratovima-na-podrucju-bivse-sfrj/>.

MKCK: <https://www.icrc.org/en/document/human-rights-day-missing-persons-yugoslavia>.

Međunarodni mehanizam za krivične sudove: <https://www.irmct.org/bcs>.

Genocide Watch: <http://genocidewatch.net/genocide-2/8-stages-of-genocide/>.

Trial International: <https://trial.ba/?p=969>.

Mediji:

Detektor, Radojkoviću potvrđena oslobađajuća presuda, 11. april 2014. godine, dostupno na: <https://detektor.ba/2014/04/11/radojkovicu-potvrdena-oslobadajuca-presuda-2/>.

RTS, Svetozar Kosorić optužen za ratni zločin nad Bošnjacima, 16.12.2016. godine, <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/region/2563946/svetozar-kosoric-optuzen-za-ratni-zlocin-nad-bosnjacima.html>.

Detektor, Svetozar Kosorić optužen za genocid u Srebrenici, 16. decembar 2016. godine, dostupno na: <https://detektor.ba/2016/12/16/svetozar-kosoric-optuzen-za-genocid-u-srebrenici/>.

Alo, Za anale – Policajca izlečili Parovi, 21. januar 2016. godine, dostupno: <https://www.alo.rs/vip/rijaliti/policajca-izlecili-parovi/30363/vest>.

Radio Sarajevo, Jeziva lista zločina: Zoran Malinić osumnjičen za genocid u Srebrenici, 9. oktobar 2020 godine, dostupno: <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/uhapsen-jedan-od-odgovornih-za-genocid-u-srebrenici-pogledajte-listu-zlocina/392550>.

Tanja Topić, Otvaranje najmračnije stranice, 01.07.2004. godine, Vreme, dostupno na: <https://www.vreme.com/cms/view.php?id=384060>.

Blic, Poternica za Karganovićem raspisana jer se nije pojavljivao na saslušanjima, 03.04.2019, Dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/republika-srpska/poternica-za-karganovicem-raspisana-jer-se-nije-pojavljivao-na-saslusanjima/7dtpdn6>.

Haris Rovčanin, Objavljen kontroverzni izveštaj o stradanju Srba u Sarajevu, 13.04.2021, Balkan Insight, dostupno na: <https://balkaninsight.com/2021/04/13/objavljen-kontroverzni-izvestaj-o-stradanju-srba-u-sarajevu/?lang=sr>.

Nermina Kuloglija i Haris Rovčanin, BiH usvojila Revidiranu strategiju za rad na predmetima ratnih zločina, Balkan Insight, 24.09.2020. dostupno na: <https://balkaninsight.com/2020/09/24/bih-usvojila-revidiranu-strategiju-za-rad-na-predmetima-ratnih-zlocina/?lang=sr>.

Ivica Đikić, Moj je tata zločinac iz rata, 04.10.2016, Novosti, dostupno na: <https://www.portalnovosti.com/moj-je-tata-zlocinac-iz-rata>.

Albina Sorguc, Komisije RS-a za istraživanje ratnih stradanja: Potraga za činjenicama ili prekranje istine, Balkan Insight, 25.02.2019, dostupno na: <https://balkaninsight.com/2019/02/25/komisije-rs-a-za-istrazivanje-ratnih-stradanja-potruga-za-cinjenicama-ili-prekranje-istine/?lang=sr>.

